

Riječki karneval - rituali i kultura sjećanja

Štiglić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:091638>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Maja Štiglić

Riječki karneval – rituali i kultura sjećanja

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
Odsjek za Kulturologiju

Maja Štiglić

Riječki karneval – rituali i kultura sjećanja

(Diplomski rad)

Diplomski studij: Mediologija i popularna kultura

Mentor: Vjeran Pavlaković

Rijeka, 2016

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. METODOLOGIJA	6
3. O kulturi sjećanja i pojmu tradicije	7
4. Primjer karnevalske ritualizacije u drugim gradovima	13
5. O povijesti Riječkog karnevala i općenito	15
5.1. Značenje i porijeklo pojmova poklade, karneval, fašnik i mesopust	25
6. Karneval kao teatar	27
7. Vizualni elementi	29
7.1. Grupne maske	29
7.2. Utjecaj društveno-političke situacije na odabir tema maski	34
8. Crkva, karneval i politika	36
8.1. Karneval i politika kao ritual	38
9. Parada/kolona sjećanja, društvo spektakla	42
10. Legende i mitovi	45
11. Mediji i kultura	51
12. ISTRAŽIVAČKI DIO	52
12.1. O značaju i počecima karnevala	53
12.2. O pojmovima tradicija, mit i legenda, o zvončarima i morčićima u Riječkom karnevalu	55
12.3. Tradicija nekad i sad, sličnosti i različitosti	58
12.4. Kako su povezani pojmovi kulture sjećanja i rituala uz Riječki karneval.....	60
12.5. Ritualno i mitsko.....	61
12.6. Korzo - mjesto sjećanja; da ili ne?.....	62
12.7. Politika i karneval	63
12.8. Cilj karnevala	65
12.9. O djelovanju mase.....	65
12.10. Je li karneval poganski ritual?.....	66
12.11. Postoje li sličnosti Riječkog karnevala s političkom povorkom za Dan sjećanja?.....	67
13. ZAKLJUČAK	69
14. POPIS LITERATURE	71
15. POPIS IZVORA	73
16. POPIS SLIKA	74

SAŽETAK

Riječki karneval je u današnje vrijeme dosegao status jedne od najpoznatijih manifestacija u Hrvatskoj, dok je za grad Rijeku jedna od najvažnijih manifestacija koja ju čini prepoznatljivom na nacionalnoj i globalnoj razini. Riječki karneval kakav danas znamo je novoobnovljeni, dok njegovi korijeni sežu u daleku prošlost u vrijeme kada su maškare imale mističnu i ritualnu ulogu tjeranja zime i zlih duhova u cilju dozivanja proljeća i zaštite plodne zemlje. Samim time, pojmovi kulture sjećanja i rituala se logično nadovezuju na tematiku rada. Metodologija pisanja rada je kombinacija analize relevantne literature i provođenjem strukturiranih intervjua sa stručnim osobama iz Rijeke i okolice koji su blisko upoznati s tematikom, tradicijom i običajima Riječkog karnevala.

Teme kojih se rad dotiče obuhvaćaju: 1) međusobnu povezanost Katoličke Crkve i politike s Riječkim karnevalom te u kojoj mjeri se isprepliću i utječu jedni na druge, 2) doprinos Riječkog karnevala bogatstvu kulturne baštine grada Rijeke s okolicom, ali i cijele Hrvatske, te 3) prikaz Riječkog karnevala kao odraza društveno-političke situacije u zemlji i svijetu.

Iako kroz godinu stanovništvo trpi manipulacije od strane vlasti, vrijeme karnevala je lišeno toga. Katolička Crkva kao institucija se ne miješa u tradicije karnevala već na neki način „surađuje“ na način da se ne protivi pražnjenu negativne energije, te ispoljavanju stavova i mišljenja u vrijeme karnevala. Karneval je doba kada je dozvoljena neumjerenost u jelu i piću, izlascima te slobodi govora, no paljenjem pusta i zatvaranjem karnevala kreće Korizma gdje vlada post i umjerenost te počinju pripreme za blagdan Uskrsa.

ABSTRACT

The Rijeka Carnival has established itself as one of the most well known events held in Croatia, and one of the most important events for Rijeka giving the city national and worldwide recognition. The Carnival we know today is a modern version of a traditional carnival that reaches back in history to a time when wearing masks and costumes had a more mystical and ritualistic purpose of summoning spring while driving away winter and evil spirits in an effort to preserve fertile land. Accordingly, topics regarding rituals and culture of remembrance are also commented on. Research methods include a combination of analyzing relevant topic related literature and structured interviews conducted with experts in the field who are well acquainted with the topic and deeply rooted in Carnival tradition in Rijeka.

Topics touched upon in the discussion include: 1) connections the Catholic Church and politics have with the carnival, and to what degree are they intertwined, 2) the contribution of the Rijeka Carnival towards the richness of both the city's and Croatia's cultural heritage, and 3) the representation of the Rijeka Carnival as a satirical reflection of the socio-political situation in Croatia and the world.

Although people are subject to year-long political manipulation, it is not so during the carnival. The Catholic Church, as an institution, does not interfere with carnival traditions but in its own way "cooperates" by not disputing the public discharges of negative energy and attitude and opinion expressions. The carnival is a period when excess eating, drinking, partying and freedom of speech is tolerated and even advocated. However, the burning of the "Pust" symbolizes the end of the carnival and the beginning of Lent marked by fast and moderation leading up to Easter.

1. UVOD

Rijeka i karneval, kad se ova dva pojma spoje nastaje mističan i raskošan spektakl imenom Riječki karneval, koji je najveći i najpoznatiji događaj na području Kvarnera, te u novije vrijeme najprepoznatljiviji dio imidža samog grada Rijeke. Na temelju toga u radu je pisano općenito o manifestaciji, povijesti Riječkog karnevala, o ritualima i političkim pitanjima na koja se referiraju sudionici u programima ove manifestacije. Naime, sudionici često komentiraju maskama ili parodijom neki aktualni događaj kada njome kritiziraju i osvrću se na aktualnu politiku ili rade osvrt na neki društveni događaj.

Uz navedena pitanja biti će istraženi mitovi i legende koje se vežu uz određena mjesta, poput zvončara i morčića koji se vežu za područje Kvarnera i grad Rijeku.

Pojam mit odnosi se na „priče koje su nastale u raznim kulturnim područjima širom svijeta koje govore o porijeklu i nastanku čovjeka, naroda, i drugih živih bića, te bogova i heroja kulture, kao i nastanak civilizacije i cjelokupnog svemira.“¹ Porijeklo riječi Mit dolazi od „grč. (mytos-riječ, govor; povijest) 1.priča, predajno vjerovanje starih naroda o podrijetlu svijeta, o prirodnim pojavama, o bogovima i legendarnim herojima; 2.prenes. bajka, priča, izmišljotina, nevjerodostojan prikaz nekih događaja;“² Naime, kako svako mjesto svoju tradiciju uglavnom temelji na raznim mitovima i legendama, pričama iz povijesti, tako i grad Rijeka ima svoje legende, a u ovom radu legende će se odnositi na već spomenute zvončare i morčiće koji su neophodni za ovu temu, a pogotovo za grad Rijeku i okolice, te ću kroz rad i istraživanje nastojati to i potvrditi. Legende je izuzetno važno navesti jer one su kultura sjećanja grada Rijeke, Grobnika, Liburnijskog kraja i okolice, a na temelju njih se dalje stvara tradicija i kultura. Ono što se kroz ovaj rad želi dokazati je da karneval nije negativna, već pozitivna pojava koja pruža radost i veselje, oslobađa od negativne svakodnevice, da je to događaj koji ljude spaja, a pored toga gdje se u tome svemu nalazi uvijek aktualna politika. U ovom radu također se želi utvrditi da je pogrešno uvriježeno mišljenje da je Crkva kao institucija protiv maskara i karnevala, već da je to osobni stav svakog pojedinca, a ne stav široke mase ljudi i same Crkve. Ono najbitnije, kroz istraživački dio rada saznati će se što Riječki karneval znači za grad Rijeku i njegove stanovnike.

Riječki karneval je postao brand grada Rijeke, poznat ne samo u Hrvatskoj već i u

¹ Wikipedia, objavljeno 12.12.2014., pogledano 21.6.2016., <https://hr.wikipedia.org/wiki/Mit>

² Klaić, B. *Riječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1984. str. 892.

svijetu, jer je Riječki karneval manifestacija koja živi punim plućima, a po svemu sudeći živjet će još dugo, jer ima brojne sljedbenike, sudionike i simpatizere. Njegova se vrijednost ogleda i u očuvanju baštine na različite načine, materijalne ili duhovne, jer baština kakvog god tipa bila, vrijedna je očuvanja, a čuvanje baštine i narodnih običaja zadaća je svih nas kako baština, tradicija i povijest nekog mjesta i njenih stanovnika ne bi zamrla i pala u zaborav.

Običaji i tradicije koje će biti navedene u ovom radu pretežno su vezane uz vjerske blagdane, od kojih su neki od izuzetne važnosti za turizam što se, dakako, odnosi i na Riječki karneval.

Neka od pitanja koja će se analizirati su: kako je karneval povezan s politikom, kakav je njegov odnos s crkvom te s medijima. Također, radi čega ljudi vole i „živjeti“ za karneval, što on nudi da je opstao do današnjih dana i da se svake godine iskazuje veliki interes za prisustvovanje na istom. Naime, kako je karneval kritika društvene zbilje u kojoj bez straha od represije sudionici iskazuju svoje stavove o društveno-političkim pitanjima brojni sudionici koriste ovaj vid ispoljavanja kritičkog mišljenja o dnevno-političkoj svakodnevnici u zemlji i svijetu, o pitanjima koja ih tište. Nadalje, crkvene vlasti oduvijek su podržavale karnevalsko ludovanje kao protutežu korizmenom periodu posta, znajući da će tako lakše pridobiti ljude za poštivanje propisanog oblika ponašanja tijekom godine. Isto tako, mediji prate programe koji se održavaju tijekom karnevalskog perioda, jer su oni suštinski povezani, odnosno informiranje javnosti i objava vijesti o dnevno-političkim i drugim zbivanjima njihova je osnovna zadaća i svrha.

Kroz rad želi se dokazati da je karneval nastao kao težnja ljudi da se zaštite od mističnog utjecaja prirode koju nisu dovoljno poznavali te ukazati na osnovni razlog zbog kojeg se je karneval zadržao kroz stoljeća, najprije kroz tradicionalni u ruralnim sredinama, a potom kroz urbani u gradskim sredinama. Naime, osnovni razlog je u činjenici da se u karnevalu nesmetano mogu izražavati stavovi o društveno-političkim situacijama bez straha od kazne, osjećajući pritom oslobađanje od nakupljenih frustracija.

Kroz rad spominjat će se i referirati na razne autore, kao npr. Assmann i njegove figure sjećanja i kultura sjećanja, Nora-in pojam o zajednici sjećanja, nadalje tu su i autori De Canziani i Nikočević koji pišu o morčiću i zvončarima, Mišetić koja piše o gradskim ritualima te Dmitrović koji se posvetio pisanju i istraživanju o Riječkom karnevalu kao i Lozica.

2. METODOLOGIJA

U razradi teme ovoga rada koristila sam se metodom proučavanja literarne građe, pretraživanja interneta i medija zatim selekcijom, analizom i sintezom relevantnih činjenica, induktivnom metodom, empirijskom metodom, metodom promatranja i komparativnom metodom.

U prikupljanju informacija mi je mnogo pomogla i Turistička zajednica grada Rijeke čiji su mi djelatnici omogućili pristup podacima i časopisima *Hrvatski karnevalist* i *Welcome to Rijeka*. Pored toga, osvrnula sam se i na vizualne elemente koje sam uočila prilikom prisustvovanja programima manifestacije Riječkog karnevala. Također, djelatnici su mi pomogli stupiti u kontakt s dvanaesticom ispitanika koji su stanovnici grada Rijeke i okolice, a k tome i relevantne osobe za istraživački dio ovoga rada.

Prilikom pripreme i sastavljanja prijedloga potencijalnih sugovornika za interview pomogli su mi djelatnici Turističke zajednice grada Rijeke te sugerirali relevantne osobe za temu ovoga rada. Popis potencijalnih ispitanika bio je znatno duži no kako mi svi kontaktirani sugovornici nisu bili voljni ili nisu bili u mogućnosti odvojiti potrebno vrijeme za razgovor, dobila sam odgovore od već navedene dvanaestorice ispitanika čiji su odgovori obrađeni u ovom radu. Profili zanimanja ispitanika čine: povjesničari umjetnosti, etnolozi i autori knjiga koje su korištene prilikom pisanja ovog rada, djelatnici Turističke zajednice grada Rijeke, meštar Riječkog karnevala, novinari, voditelji (na pozornicama) karnevalskih povorki, vođe tradicionalnih i urbanih karnevalskih grupa koje već godinama sudjeluju u programima Riječkog karnevala, kao i osobe koje sudjeluju u Riječkom karnevalu od samih početaka novoobnovljenog karnevala koji datira iz 1982. godine. Svi ispitanici su osobe koje aktivno sudjeluju u Riječkom karnevalu već dugi niz godina, žive s njim i prate njegov rast i promjene kroz godine. Interview s ispitanicima vodila sam u lipnju i srpnju 2016. godine na slijedeće načine: u Turističkoj zajednici grada Rijeke razgovarala sam s djelatnicima, slijedećima sam pitanja poslala elektronski pa su pri slijedećem susretu odgovore dostavili u pismenom obliku meni osobno ili preko djelatnika u Turističkoj zajednici grada Rijeke, s nekima sam se našla u javnim prostorima grada Rijeke, dok sam neke ugostila u svom domu i kroz razgovor saznavala potrebne informacije.

3. O kulturi sjećanja i pojmu tradicije

Kultura sjećanja je pojam koji se odnosi na grupu koja ne smije zaboraviti određeni događaj, a kada taj isti događaj određuje identitet određene grupe, mjesta i kad se grupa identificira i samopercipira s tim događajem, dolazi tj. govori se o zajednici pamćenja o čemu govori Pierre Nora.³ Naime svaka socijalna grupa ima svoju vlastitu kulturu sjećanja koja je vezana uz njihovo mjesto, a svako mjesto obilježeno je sjećanjem na neki događaj koji seže u povijest.

Assmann u svojoj knjizi spominje i Halbwachsova koji svoju tezu da ne postoje čisti fakti sjećanja prikazuje na primjeru historije svetih mjesta. Po njemu sveta mjesta ne komemoriraju utvrđene činjenice već vjerske ideje koje u tim mjestima puštaju korijen.⁴ Isto se odnosi na povorku na Korzu, a usporedba se isto tako može primijeniti i na povorku za Dan sjećanja u Vukovaru. Korzo je mjesto koje omogućuje sudionicima povorke iznijeti i prikazati svoje ideje, dok sudionicima tradicijskih grupa pruža mogućnost popularizacije, ali i nastavak prenošenja ideja koje žive i prenose se generacijama. Na primjeru Vukovara situacija je bitno drugačija, jer je grad pogođen događajem te se kolonom sjećanja svake godine odaje počast poginulima i događaju sjećanjem na njega, a tradicija će živjeti još mnogo godina, jer sjećanje na događaj koji je zadesio Vukovar zasigurno neće izbljediti. U oba navedena primjera radi se o pamćenju, a pamćenje kao takvo podložno je promjenama tijekom vremena koje prolazi. Sjećanje se prilagođava vremenu, a „pamćenje, dakle, postupa rekonstruktivno.“⁵ Ono što bitno naglašava razliku između ove dvije povorke svakako su emocije koje izazivaju kod sudionika. Naime, u karnevalu sudionici su veseli i razdragani, dok su sudionici povorke u Vukovaru žalosni zbog brojnih ljudskih žrtava. Zajednička emocija u oba događaja je ponos, u karnevalu zbog mogućnosti i načina iskazivanja svojih ideja te nastavka iskazivanja tradicijskih običaja koje smo baštinili od naših predaka, a u Vukovaru zbog domoljublja i ostvarenog cilja zbog koje su te žrtve bile nužne.

Svaki događaj koji se opetovano obilježava iz godine u godinu postaje tradicija. Jedan od takvih tradicionalnih događaja koji seže u povijest obilježava se u Omišlju na otoku Krku. Radi se o zavjetnom danu mjesta po imenu *Duhovski utorek* koji se obilježava svake godine u utorak nakon blagdana Duhova. Naime, prema predaji u

³ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, Biblioteka Tekst, knjiga 4., Zenica, 2005., str. 47.-48.

⁴ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str. 47.

⁵ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str. 48.

mjestu je harala kuga i mještani su se zavjetovali Bogu ako poštedi stanovnike od ove opake bolesti da će svaki utorak nakon „Duhova“ u 4,30h ujutro pješaćiti od crkve prema groblju u znak zahvale. Stoga i dan danas svake godine mještani u procesiji odaju počast u znak sjećanja na razdoblje bolesti i zahvale Bogu što je mjesto spašeno.⁶ Stanovnicima Omišlja je taj dan toliko važan i dragocjen da se na taj dan slavi i Dan Općine Omišalj koji se obilježava raznim kulturno-zabavnim i sportskim događanjima i svečanom sjednicom. Naime, Duhovski utorek je tradicija koja živi i nastoji se održati da ne padne u zaborav, čuva sjećanje na navedeni događaj kojeg se više nitko od živućih mještana ne sjeća, već sjećanje živi usmenom predajom i tradicijom.

Nadalje, još jedan običaj, *Koledva*, obilježava se u navedenom mjestu koji se održava prvu nedjelju nakon blagdana Sveta Tri Kralja. Ovaj običaj simbolizira prizivanje proljeća i početak mesopusnog doba. Postanak ovog običaja datira iz pretpovijesti, a povezan je s rimskim novogodišnjim svetkovinama koje su kasnije bile uklopljene u liturgiju. Također, mesopust ili poklade svoje korijene vuku iz antičkog doba, odnosno kako Lozica piše, „uz riječi poklade ili pokladi navode se antičke svetkovine...“⁷ S obzirom na to da i Rijeka i Omišalj imaju slične običaje vezane mesopusnim danima koji potiču iz kraja bogatog kulturnom tradicijom navedeni su ovi primjeri.

Omišljani su vjerni Riječkom karnevalu, uvijek se rado odazivaju i aktivno sudjeluju na Riječkom karnevalu na isti način na koji poštuju svoju mjesnu tradiciju. Simbolika predaje ključa Grada maškarama, prenijela se i u Omišalj, stoga svake godine maškarane grupe “Babani” i “Omišjanski Babani” prirede primopredaju ključa po uzoru na grad Rijeku. Poput karnevalske grupe Pom-F-Ri iz Rijeke i njihove dobre pripreme, grupe iz Omišlja se također mjesecima organiziraju i pripremaju izrađujući lutku mesopusta, a uigranim prikazom načelnik/ca Općine predaje ključ grada maškarama. Ovi primjeri navedeni su kao primjer tradicijskog običaja kao što je to Riječki karneval za grad Rijeku. Svi navedeni primjeri bitni su za grad Rijeku i Hrvatsku jer dokazuju da naš narod poštuje i čuva tradiciju i baštinu.

Naime, kako Todor Kuljić navodi “Istorijsko pamćenje oblikuju tri glavna posrednika: primarno iskustvo, kultura sjećanja i historijska nauka..”⁸ Primarno

⁶ Informacija dobivena od A. B. 10.6.2016.

⁷ Lozica, I., *O karnevalu: diverzija, kohezija, opseno i mitsko*, Dani Hrvatskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.33 No.1 Svibanj 2007., str. 193.

⁸ Kuljić, T., *Kultura sećanja - Teorijska objašnjenja i potrebe prošlosti*, Čigoja štampa, Beograd, 2006. str. 15.

iskustvo je ono koje smo osobno proživjeli stoga Riječki karneval i ostale navedene primjere možemo svrstati pod ovu točku, dok s druge strane možemo reći da “kultura sećanja određuje istorijsku kulturu”⁹ jer to je kultura koju osobno proživljavamo i doživljavamo. Neke tradicije se uspijevaju očuvati dok neke ne uspiju, a Kuljić to objašnjava na slijedeći način: “Kod reakcionarnih i konzervativnih ideologija, manje ili više opterećenih religijom, udaljenost tačke u prošlosti na kojoj počiva poželjna vizija društva je veća, dok kod svetovnih ideologija (liberalizam, socijalizam) prošlost takođe može biti uporišna tačka, ali je bliža, a obim poželjnih vrednosti iz prošlosti je manji.”¹⁰

Iako u mnogim tradicijama nismo sudjelovali od samih početaka jer nismo bili rođeni, prenesena nam je usmenom predajom, komunikacijskim i kolektivnim sjećanjem, stoga ima posebnu vrijednost i važnost činjenica da tradicije žive i održavaju se iako nismo sudjelovali u njihovom nastanku, jer “prošlo i buduće jesu prisutni u sadašnjosti tako da je vreme u psihološkom pogledu višedimenzionalno.”¹¹ No, uz gore navedene činjenice važno je za naglasiti činjenicu da pamćenje mora biti složeno u strukturu simbola koji su pogodni za prenošenje,¹² a svjedoci smo da ova teorija djeluje s obzirom na količinu očuvanih tradicija koje čine kulturno bogatstvo naše zemlje. Za očuvanje tradicije bitni su ljudski odnosi, stoga je pamćenje njegova osnova koja utiče na suradnju ili na sukobe.¹³

⁹ Kuljić, T., *Kultura sećanja*, 2006., str.16.

¹⁰ Kuljić, T., *Kultura sećanja*, 2006. str. 18.

¹¹ Kuljić, T., *Kultura sećanja*, 2006. str. 17.

¹² Kuljić, T., *Kultura sećanja*, 2006. str. 17.

¹³ Kuljić, T., *Kultura sećanja*, 2006. str. 17.-18.

Slika 1: Paljenje pusta na moru

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

U ovom radu također je potrebno osvrnuti se na teoriju i psihologiju mase, jer djelujući zajedno masa ljudi dobiva direktnu moć koju usmjeravaju ka željenom cilju. Ta masa ljudi ujedno stvara i vlastiti identitet, naime stvara se kolektivni identitet grupe formiranjem iste prisjećajući se prošlosti radi koje se masa stvorila i ujedinila. To je način komunikacije s ljudima, a ta ceremonijalnost komunikacije pretače se u tekstove, plesove, slike i običaje¹⁴

Zatim, važno je objasniti i pojam tradicije. Ono najbitnije, tradicija je usmena predaja raznih znanja i vještina, predaja ponašanja i običaja unutar neke zajednice i grupe ljudi. Tradicija je korijen svakog naroda, iz toga taj narod, zajednica i grupa ljudi dalje živi i njeguje svoje običaje. Naime, običaji se kroz godine mijenjaju, pod utjecajem društveno-političkih promjena neki se gube i podložni su promjenama, no običaji se obnavljaju i prilagođavaju suvremenom svijetu i načinu života. Ti se običaji mogu odnositi i na životne događaje poput krštenja, pričesti, krizme¹⁵, rođendane, jer tradicija nalaže da se ti događaji obilježavaju i da im nazoči skupina ljudi. Isto je i s karnevalima, iako, navedeni događaji nalažu da se ljudi okupljaju radi određene/ih osobe/a, dok na karnevale ljudi idu radi sebe, radi vlastite potrebe, zabave i opuštanja. No sve navedeno ipak u sebi sadrži i kulturu sjećanja, sjećanja koje ljudi kao

¹⁴ Assman, J., *Kulturno pamćenje*, str. 65.-66.

¹⁵ Koprivna, objavljeno 21.8.2009., pogledano 9.6.2016., http://www.koprivna.com/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=221:ta-i-koja-je-naa-tradicija&catid=88:preporuke&Itemid=18

određena grupa ne smiju zaboraviti, kao npr. vjernici ne smiju zaboraviti vrijednosti sakramenata koji čine i upotpunjuje njihov identitet. Isto tako, Riječani ne smiju zaboraviti svoj karneval koji je stvorio, a i dalje stvara identitet grada po kojem je prepoznatljiv u cijelom svijetu.

O tradiciji možemo razmišljati kao o kulturom nasljeđu, sociološkom fenomenu koje društvo nameće, odnosno stvara. Tradicija je pojam koji u sebi skriva mnoštvo pozitivnih i lijepih običaja koji mogu sjediniti i zbližiti društvo, primjerice Božić ili Valentinovo, dok se s druge strane pojam može odnositi i na ružne tradicijske običaje koji uništavaju društvo i stvaraju razdor unutar istog, kao primjerice dječji brakovi u Indiji, ili gay parada u smislu namjerne provokacije i izazivanja javnih nereda. Navedeni primjeri ukazuju da tradicija ne mora uvijek biti lijepa i ugodna, stoga je ne treba poštovati samo zato što se radi o tradicionalnom običaju. Ako je neka tradicija štetna za društvo i zajednicu u kojoj se takva tradicija održava, trebalo bi je iskorijeniti za dobrobit te zajednice, jer dobra i kvalitetna tradicija je samo ona koja izazva pozitivan i sretan učinak na pojedinca i društvo, a dobro je ono zbog čega se osjećamo dobro. Čovjek je u središtu svake tradicije, stoga se tradicija mora zbivati zbog i oko njega. No, vratimo se na tradiciju gay parade. To je tradicija podvojenih mišljenja i stavova. Za neke je ona dobra tradicija vrijedna poštovanja i pohvala jer uvažava različitost, a za druge je to sramota za ljudski rod. Naime, 11. lipnja 2016. godine održana je gay parada u Zagrebu pod sloganom „Još Hrvatska ni' propala“¹⁶, a po web portalima naslovi su odavali da se radilo o paradi strave i užasa, paradi „smrti i nemorala“¹⁷ komentirajući način odijevanja sudionika čime su provocirali javnost, a portal www.sloboda.hr priložio je i fotografije s parade kojima su željeli upozoriti „kakve bismo prizore mogli gledati na ulicama Zagreba za koju godinu“.¹⁸

¹⁶ Rijeka danas, objavljeno 11.6.2016., pogledano 20.6.2016.,

<http://www.rijekadanas.com/torpedo-iz-rijeke-s-ljubavlju-na-zagrebackom-prideu/>

¹⁷ Sloboda.hr, objavljeno 12.6.2016., pogledano 20.6.2016.,

<http://www.sloboda.hr/povorka-strave-i-uzasa-najodvratnija-gay-parada-u-zagrebu-do-sada-srecom-bez-obicnih-za-grepcana/>

¹⁸ Sloboda.hr, objavljeno 12.6.2016., pogledano 20.6.2016.,

<http://www.sloboda.hr/povorka-strave-i-uzasa-najodvratnija-gay-parada-u-zagrebu-do-sada-srecom-bez-obicnih-za-grepcana/>

Slika 2: Gay parada u Zagrebu 11.lipnja 2016.

Izvor: www.sloboda.hr

Slika 3: Gay parada u Zagrebu 11.lipnja 2016.

Izvor: www.sloboda.hr

Ovaj primjer je naveden jer se i u karnevalima pojavljuju razne vulgarne slike ljudi, no postoji bitna razlika u ove dvije situacije. Zašto se u gay paradi ovakve maske nazivaju „stravom i užasom“ dok se u karnevalima to isto tolerira? Tu se vraćamo na tradiciju i što ona u određenom događaju simbolizira. U obje situacije može se reći da se radi o provokaciji, ali u navedenoj gay paradi radi se možda o nepotrebnoj provokaciji na koju neće gledati svi blagonaklono. Štoviše, neke će ljude to toliko iritirati da će agresivno reagirati i osuđivati javnu prezentaciju ljudi koji su različiti od njih te tražiti da se zabrane gay parade. Isto tako, osvrćući se i analizirajući gay parade i crkvene procesije neki autori vide sličnosti među njima, štoviše ne nalaze bitne razlike osim u osjećajima koji ih prate. Naime, smatraju da gay parade prate

veselje i poruke ljubavi i prijateljstva, uspoređuju ih s Brazilskim karnevalom, dok u reakcijama vjernika na ljude različitih seksualnih opredjeljenja vide farizejstvo te se postavlja pitanje gdje je tu njihova „kršćanska ljubav.“¹⁹

S druge strane u karnevalima provokacije koje se izvode uglavnom se prikazuju s izvjesnom dozom ironije i šaljivosti koja se u doba karnevala uglavnom tolerira, iako se odnose na trenutnu situaciju u državi i svijetu i najčešće su političkog prizvuka. To je provokacija koju će podržati većina ljudi zbog načina na koji se prikazuje, a i s porukom koju provokacija nosi većina se slaže. No, svjedoci smo da ni u karnevalu svi ne prihvaćaju bezpogovorno sve teme i poruke. Kao primjer tome možemo navesti situaciju kada je 2008. godine 29 udruga civilnog društva religijskog svjetonazora – kršćanske zajednice, protestiralo zbog toga jer je u Međunarodnoj karnevalskoj povorci kao tema maske korišten motiv Ivana Pavla II., smatrajući to neprimjerenim i vrijeđanjem njihovih vjerskih osjećaja. Njihova reakcija objavljena je na mrežnoj stranici Hrvatskog katoličkog radija.²⁰

4. Primjer karnevalske ritualizacije u drugim gradovima

U Njemačkoj je također rasprostranjena tradicija obilježavanja karnevala, pa su tako gradovi Köln, Mainz i Düsseldorf glavni centri organiziranja karnevalskih povorki. Kako je u prirodi karnevala i maškara zbijanje šala na račun vlasti i trenutne društveno-političke situacije, to se odvija i u navedenoj državi i gradovima. Pri tom treba biti veoma oprezan i na organizatorima je velika odgovornost da kontroliraju i spriječe sve provokacije koje bi mogle izazvati nered i slične nepoželjne situacije. No, kad se u nekom gradu ili državi diljem svijeta odvija situacija opasna po život stanovništva treba biti veoma oprezan. Naime, pretpostavka je da se u situacijama kada se na jednom mjestu okuplja velik broj ljudi može doći do nesreće i namjernog ili slučajnog stradavanja sudionika i posjetitelja. Stoga, Cristoph Kuckelkorn koji upravlja karnevalskom povorkom u Kölnu kaže: "Imamo posebnu odgovornost zbog posjetitelja. Trebaju moći bezbrižno slaviti karneval",²¹ dajući primjer kako nisu dozvolili da se jedno vozilo, koje je trebalo sudjelovati u povorci do kraja uredi, jer je na sebi trebalo imati oslikan motiv koji bi mogao biti povod esktrmistima za

¹⁹ Index.hr, objavljeno 14.3.2010., pogledano 11.9.2016.
<http://svjetlonosa.blogger.index.hr/post/gay-pride-vs-procesije/2525704.aspx>

²⁰ Hrvatski katolički radio, objavljeno 6.2.2008., pogledano 11.9.2016.
<http://www.hkr.hr/?sec=3&tid=1&cid=20573>

²¹ Deutsche welle, objavljeno 16.2.2015., pogledano 24.6.2016.,
<http://www.dw.com/bs/karnevalske-%C5%A1ale-da-ali-ne-na-ra%C4%8Dun-islamizma-i-terorizma/a-18260167>

izvršenje terorističkog napada.²² Na temelju nastale situacije uvijek se javlja više različitih reakcija stanovništva u smislu da su neki protiv povlačenja motiva, a neki bi to podržali zbog slobode mišljenja koja je u karnevalu dozvoljena i opravdana.

Naime, kad je riječ o politici, a posebice o religiji, uvijek je bolje biti suzdržan od neprimjerenih provokacija i satire, ali to ne mora značiti i bojažljivost. Ovdje dolazimo do toga da čak tradicija i rituali mogu imati svoje granice kada je u pitanju sigurnost čovjeka, iako je ritual veoma bitan segment u politici i teško bi mogli djelovati bez ritualnih običaja. Rituali i simboli su neizostavan dio politike, oni su njezine sastavnice. Bez rituala sustav politike ne bi mogao funkcionirati, dok se simbolima izražavaju i njima komuniciraju, primjerice zastavom, grbom pa čak i simbolom katolicizma – križem, koji simbolizira domoljublje, privlačeći na taj način poene i građane katoličke vjeroispovijesti. Kao najpoznatiji politički ritual mogu se navesti politički izbori. Naime, taj period za politiku je vrijeme koje možemo nazvati kulturom svakodnevice kada se političari najviše žele i nastoje dokazati svojim građanima odnosno biračima.

Nadalje, povorka koja se tradicijski obilježava i koju valjda spomenuti je i ona u New Orleansu, zvana Mardi Gras. Naime, dok je bio pod vladavinom Francuske, maskirane svečanosti u New Orleansu su se uobičajile, no kad je prešao u vlast Španjolske svečanosti su bile zabranjene, a zabrana je trajala i kad je grad dospio i u američke ruke 1803. godine te je ostala pod zabranom sve do 1823. godine. Prva zabilježena karnevalska parada održana je 1837. godine. Spletom okolnosti parada stiče lošu reputaciju i opet biva zabranjena, a ponovno je pokreću 1857. godine šestorica businessmena iz New Orleansa osnivajući organizaciju pod imenom “Krewe of Comus” koja preuzima organizaciju povorke Mardi Gras.²³ I ova manifestacija ima svoju povijest kao i Riječki karneval. Naime, i oni imaju običaj biranja kralja karnevala a taj običaj seže u daleku 1872. godinu za vrijeme posjeta vojvode Alekseja Romanoffa. Te godine osnovano je i društvo Krewew of Rex a koje je za svog prvog kralja odabralo već navedenog vojvodu, a sam taj vojvoda odabrao je službene boje njuorleanskog karnevala koje su s vremenom dobile i svoja simbolična značenja- purpurna (pravda), zlatna (vjera) i zelena (moć, snaga). Pored službenih boja,

²² Deutsche welle, objavljeno 16.2.2015., pogledano 24.6.2016.,

<http://www.dw.com/bs/karnevalske-%C5%A1ale-da-ali-ne-na-ra%C4%8Dun-islamizma-i-terorizma/a-18260167>

²³ Glas Amerike (VOA), objavljeno 21.2.2012., posjećeno 6.8.2016.,

<http://ba.voanews.com/a/pokretne-pozornice---kljuna-atrakcija-njuorlinkog-karnevala-mardi-gras-139880563/691707.html>

karneval ima i službenu pjesmu imenom *If I Ever Cease to Love* a i to za sobom nosi posebnu priču i razloge. Naime, vojvoda Aleksej Romanoff, kako je lokalno stanovništvo saznalo, stigao je u New Orleans za glumicom Lydijom Thompson u koju je bio zaljubljen, a navedena pjesma pjevana je u jednom od njezinih mjuzikala, stoga je odmah bila odabrana za službenu himnu karnevala. Isto kao i u Riječkom karnevalu, teme Mardi Gras-a su širokog raspona. Mogu biti apsurdne i besmislene, a s druge strane su uzvišene i plemenite, a najpopularnija tema je svakako politika, te je neizostavno nemilosrdno ismijavanje, zbijanje šala na tuđi i vlastiti račun.²⁴ Slično kao i kod nas, Mardi Gras traje nekoliko dana, pripreme traju tijekom čitave godine, a završna parada održava se na Pokladni utorak koji obilježava zadnji dan gozbe i zabave prije početka Korizme i posta, a parada divovskih i šarenih pokretnih pozornica koje su glavna atrakcija Mardi Gras-a kreće se gradskim ulicama.²⁵

5. O povijesti Riječkog karnevala

Mesopusni običaji u Hrvata razlikuju se po sadržaju, kostimima i načinu obilježavanja manifestacije. Ti običaji aktivni su u Hrvatskom zagorju, Međimurju, u Istri i priobalju, dok su u planinskom području najslabije izraženi.

Grad Rijeka poznat je po svojoj karnevalskoj baštini, dok pravo bogatstvo mesopusnih običaja živi u folkloru seoskih sredina riječkog predgrađa, a primjer jedne takve skupine su svima veoma dobro poznati zvončari²⁶ o kojima će bit više rečeno kasnije u radu. Riječki karneval spoj je dvaju karnevalskih tradicija, a to su venecijanska i austrijska tradicija, odnosno mediteranska i srednjoeuropska te mitologije starih Slavena.

„Kao prežitak keltskih i drugih mitova i obreda, što su ih grčka i rimska civilizacija uklopile u svoje religije, a Crkva ih potom naslijedila i preoblikovala, karneval je ono doba kada se pastvi dopušta trenutak slobode, prije razdoblja korizme.“²⁷ Karneval kakav mi danas poznajemo nastao je u srednjem vijeku.

Mesopusno razdoblje počinjalo je, a i danas počinje 6.siječnja na Bogojavljanje ili 17. siječnja na Antonju. Karnevalska tradicija u Rijeci traje već 6 stoljeća, o čemu

²⁴ Glas Amerike (VOA), objavljeno 28.2.2003., posjećeno 6.8.2016., <http://ba.voanews.com/a/a-37-a-2003-02-28-14-1-86163822/1171444.html>

²⁵ Glas Amerike (VOA), objavljeno 21.2.2012., posjećeno 6.8.2016., <http://ba.voanews.com/a/pokretne-pozornice---kljuna-atrakcija-njuorlinkog-karnevala-mardi-gras-139880563/691707.html>

²⁶ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, Bibliotheca Civica, Rijeka, 1995. Str.8.

²⁷ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, Str. 12.

svjedoče pisani dokumenti pohranjeni u Državnom arhivu u Rijeci. Najstariji spomen o običaju maskiranja nalazimo u naredbi od 1.ožujka 1449. godine na stranici 372. knjige riječkog notara i kancelara Antuna de Reno de Mutina.²⁸

No, Karneval u Rijeci je svoj procvat po prvi put doživio prije više od sto godina, kada je Rijeka proživljavala karneval intenzivnije od bilo kojeg grada u ovom dijelu Europe. Uspon riječkog gospodarstva stvorio je izuzetnu osnovu za novi karneval. Grad je naglo povećao broj stanovnika, izgrađene su rezidencijalne četvrti, pristigli ljudi iz razvijenih sredina. Stari karneval umro je zajedno sa starim običajima, a novi su se polako uvodili.

Mnogi karneval ne vole, ne sviđa im se sama ideja karnevala kako kažu, no pitanje je da li ti isti znaju njegovu stvarnu bit. No, bez obzira na to, neosporno je da mnogo ljudi taj projekt voli i podržava, a k tome i obožava. Karneval krije veoma mnogo priča i detalja iz prošlosti, stoga sadrži sentimentalnu vrijednost pored zabave i opuštanja. Postoje dva tipa karnevala, jedan je luperkalijski koji je karakterističan za ruralno područje (kao primjer mogu se navesti zvončari), a drugi saturnalijski koji se veže uz urbano područje i društvenu kritiku. Ono što karneval karakterizira, smatra Bahtin, je smijeh.²⁹ S obzirom na to da u nekim službenim poslovima i crkvenim krugovima smijeh nije bio dozvoljen odnosno prisutan, ljudi su si dali oduška za vrijeme karnevala i to je bilo razdoblje kada je vladao smijeh pomoću kojeg se narod oslobađao od straha, jer Bahtin u smijehu nije vidio nikakav moment zabave. Smatra ga sredstvom koje uz oslobađanje od straha služi i kao sredstvo pomoću kojeg se brane misli. Bahtina zanima ono što smijeh donosi, zanima ga da li je moguće pomoću smijeha uočiti odnose i veze u društvu.³⁰

Doba karnevala ljudi doživljavaju kao politički odušak, to su dani kada se ljudi „čiste“ od negativne energije i prikupljaju pozitivnu energiju, „pune se“ za novi početak. Naime, svjetovnoj je vlasti oduvijek smetalo karneval koji se prema njima uvijek odnosi s podsmijehom, oporbenjački i kritički te političari često reagiraju grubo. Političarima kao važnim ljudima, gospodom među običnim pukom, oduvijek su bili ozbiljni i nisu dozvoljavali previše šala na svoj račun tijekom karnevala.

Crkva je po tom pitanju uvijek bila, a i ostala suzdržana. Osim što se karneval

²⁸ Dmitrović, S., Mrkić-Modrić, S.: *Rijeka Carnival; Riječki karneval*. Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke; 2013. str.17.

²⁹ AnthroSerbia.org, pogledano 4.3.2016., http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/10_EAP_ristivojevic_-_bahtin_o_karnevalu.pdf

³⁰ AnthroSerbia.org, pogledano 4.3.2016., http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/10_EAP_ristivojevic_-_bahtin_o_karnevalu.pdf

uklapa u kršćanski kalendar i prema njegovu završetku određuje početak Korizme, karneval nema nikakvih drugih dodirnih točaka s kršćanstvom. Početak karnevala više se temelji na magiji i mitovima, stoga ne čudi zašto Crkva, iako je uvijek bila suzdržana, nije baš preferirala pokladne običaje i karnevalski duh, iako su ti magijski elementi oslabili te se više ne vežu uz današnji karneval. Kako vrijeme prolazi tako se i običaji mijenjaju, stoga se karneval više ne bi trebao nazivati poganskim običajem iako ga mnogi još danas krase takvim imenom.

Naime, u karnevalu dolazi do mijenjanja uloga, svijet se okreće naglavačke, stoga je i važno ukidanje hijerarhije te je nužno uspostaviti jednakost među ljudima koja je neophodna za stvaranje prisnih odnosa s ljudima. Hijerarhija je ukinuta za vrijeme trajanja karnevala i za to vrijeme „na vlasti“ su građani-karnevalisti kojima je sve dozvoljeno. Za vrijeme trajanja karnevala uspostavljaju se novi zakoni kada se ljudi bore za svoj glas i izražavaju stavove koje se inače ne bi javno usudili iznositi. Doba karnevala omogućuje izražavanje na jedan drugi način koji u ostalo doba godine ne funkcionira, to je doba kad su ljudi veseli i opušteni, ali su također ozbiljni i kritični, vrijeme kada se ljudi bore za svoj položaj i prava, no treba imati na umu i to da je vrijeme trajanja karnevalskih dana ograničeno i nažalost kratko, pa ga sudionici nastoje što bolje iskoristiti.

Karneval je u svojoj prirodi razuzdan i kao takvog karakteriziraju ga tri teme, a to su hrana i piće, spolnost i nasilje. To je običaj koji živi i postoji već stoljećima, i u to doba godine narodu je bila dozvoljena razonoda, sloboda i raskalašenost prije Korizme kada dolazi doba godine u kojoj se narod morao suzdržavati od užitaka u svakom smislu. No, za vrijeme karnevala ljudi su bez ustručavanja kritizirali vlast i vrijeđali pojedince, a javni red bio je u rasulu. No, zatim je u 15. stoljeću, piše Dmitrović, stigla odredba Gradskog vijeća o zabrani nošenja maski i krabulja u Rijeci u kojoj se jasno objavljuje da svatko tko bude imao maskom prekriveno lice biti kažnjen odsjecanjem ruke, visokom globom ili pak zatvorskom kaznom. Gosti maskiranog plesa u Kaštelu bili su jedini na koje se ova odredba nije odnosila, te su bili pošteđeni kazne.³¹ Ta je odredba ublažena 1546. godine, ali je njome „zabranjeno bacati u krabulje naranče i druge prljave predmete.“³² Zanimljivost toga doba odnosi se i na činjenicu da je bilo i svećenika koji su također bili skloni maskiranju, no 1718.

³¹ Dmitrović, S., *Riječki karneval*, 1995. str. 20-22.

³² Dmitrović, S., Mrkić-Modrić, S.: *Rijeka Carnival; Riječki karneval*. 2013. str.18.

godine biskupska uredba to je strogo zabranila nazivajući maskiranje đavoljim djelom.

Referirajući se na prethodni paragraf, primjetno je kako i dan danas ima svećenika, ali i katoličkog puka, koji zaziru od karnevalskih običaja nazivajući ih đavoljim djelom i njegovim štovanjem prisustvujući samom događaju, što je, svakako, apsurd. Vremena se mijenjaju no mnogima je pogled na život još uvijek na neki način konzervativan. Naime, imala sam priliku za vrijeme ovogodišnjih karnevalskih dana biti svjedokom uskogrudnih, staromodnih i nevjerojatnih pogleda na sam običaj. Od situacije kako mještani sa zgražanjem komentiraju svećenika koji se maskirao, do nazivanja karnevala slavljenjem „Crnog“, zatim primjer majke koja smatra i tvrdi da osoba koja se maskira u određeni lik, npr. Supermana, Batmana, vojnika ili vraga, poprima energiju i osobnost maske te se ponaša u skladu s njome i prestaje biti on sam, gubi svoje ja i njime upravlja i prevladava ta druga osobnost, a pored svega toga ismijavaju se, odnosno zgražaju nad motom Riječkog karnevala „Budi što želiš...” S druge strane, veoma je zanimljiva ova strana priče, potiče na razmišljanje radi čega su ljudi uvjereni da se, makar nesvjesno, radi o ritualu negativnog prizvuka. Štoviše uvjereni su da to službeni stav crkve. Nasuprot tome, zanimljivo je da se Katolička crkva službeno ne izjašnjava o stavu prema karnevalu. Naprotiv, zastupaju stajalište da je karneval „prvenstveno kulturni, a ne vjerski fenomen“³³ te da nemaju posebno izgrađeno mišljenje o njemu, nego o negativnim pojavama koji se mogu događati, a koje Crkva osuđuje. Nasuprot tome, svjedoci smo da kada dođe do održavanja karnevalskih programa izvan uobičajenog kalendara zbivanja, dakle izvan perioda od blagdana Sv. Antona do Pepelnice, službeni predstavnici Katoličke crkve protestiraju zajedno s vjernicima i traže da se poštuju termini koji se poklapaju s crkvenim kalendarom. Štoviše traže da se npr. karneval u Kotoru ne održava u zimskom periodu, jer vrijeda osjećaje vjernika koji u to vrijeme poste s obzirom da se održava u vrijeme Korizme. Organizatori Kotorskog karnevala nisu se obazirali na to, budući da su od 1967. godine dogovorno održavali svoj karneval krajem veljače ili početkom ožujka, bez obzira na crkveni kalendar. Pritom su kao argument naglašavali službeno javno izneseni stav crkve da se radi o pučkoj zabavi s kojim crkva nema ništa.³⁴

Nadalje, što se već prije spomenute hijerarhije tiče, taj se običaj očuvao do

³³ SPAS, pogledano 11.9.2016., <http://studentski-pastoral.com/index.php/pitajteKapelana/104>

³⁴ Analitika, objavljeno 15.2.2013., pogledano 11.9.2016., <http://portalanalitika.me/clanak/90677/martinovic-kotorski-karneval-je-pucka-festa-necemo-se-pokoravati-crkvenim-zakonima>

današnjih dana. Svake godine u vrijeme karnevala puk odnosno maškare/karnevalisti preuzimaju vlast, niža klasa „vlada“ i „manipulira“ višom. Dakako, to je samo figurativno, jer u to doba maškarama je cilj izbaciti iz sebe višak energije, pozitivne ili negativne, koja se nakupila kroz godinu.

Zanimljiva je informacija da je Trsat, dio grada Rijeke, već u 18.stoljeću također imao svoj vlastiti karneval. Dmitrović u svojoj knjizi navodi dio teksta Andrije Račkog o glasovitim pokladnim plesovima na Trsatu koji su se odvijali na pokladni utorak na glavnom trgu. Prvo je plesao gradski kapetan, zatim mjesni kancelar, treći je bio satnik, a naposljetku su plesali suci prema godinama službe.³⁵ Pučanstvu je bilo dozvoljeno promatrati bez straha, bez određenih pravila, stoga su se dešavali skandali kao primjerice 1702. godine kada su za mesopusta na Trsatu maskirani posjetitelji pjevali do dva sata ujutro, a Trsaćani nisu mogli spavati. Zabilježeno je da je 1823. godine stigla pritužba na ponašanje, odnosno na buku izazvanu plesovima za vrijeme pokladnog utorka i Pepelnice, stoga je župnik zamolio svirače da prestanu na što su se dva mještana Trsata pobunila tvrdivši da je to stari trsatski običaj. Dakako, svjedoci smo da ovih situacija ima i u današnje vrijeme čak i više. Primjerice, iz razgovora s djelatnicom Turističke zajednice grada Rijeke saznala sam da su radi pritužbi na buku bili prisiljeni preseliti manifestaciju Carnival party na drugu lokaciju, s Koblerovog trga na Jadranaki trg, a potom na Rivu, što je bio jedan od faktora koji je doveo do ukidanja navedenog programa.

Nadalje, za vrijeme korote i raznih vrsta tugovanja smatralo se neprimjerenom bilo kakva vrsta zabave pa tako i karneval. To se odnosilo na vrijeme tugovanja za preminulim kraljem ili kraljicom, za vrijeme haranja bolesti poput kolere i kuge, također i za vrijeme ratnih zbivanja. Tijekom Prvog svjetskog rata plesova je bilo onoliko koliko je to bilo moguće, a pred kraj ratnih godina svako održavanje plesa bilo je zabranjeno. Dok je još bilo dozvoljeno, na plesovima se sakupljao novac koji se koristio u svrhe pomaganja žrtvama rata, izbjeglicama i vojnicima na bojištu, no kad se to zabranilo više nije bilo moguće održati niti plesove u humanitarne svrhe. Negdje sredinom 18. stoljeća u Rijeci je otvoreno kazalište koje se nalazilo na Koblerovom trgu te se dio karnevalskih događanja preselilo u zatvoreni prostor. U 19. stoljeću karneval je postao bogatiji, karnevalska povorku je uz ljude činilo i mnoštvo kočija, kola s alegorijskim prizorima i brodova na kotačima (*carrus navalis*), a 1905.

³⁵ Dmitrović, S., *Riječki karneval*, 1995. str. 24.

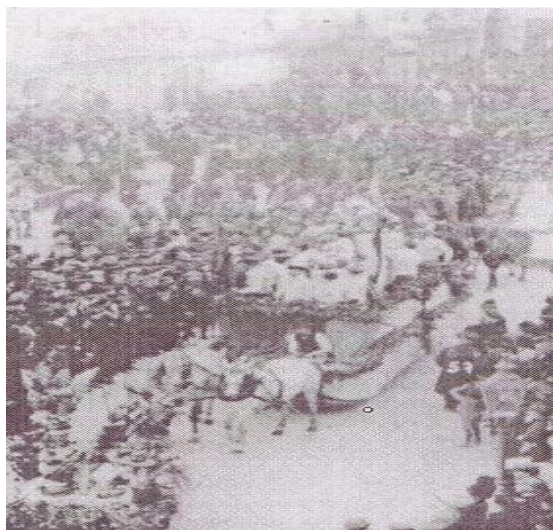
godine u povorku se po prvi put uključuju i automobili.³⁶

Pred otprilike stotinjak godina karneval je doživio svoj procvat, a uspon riječkog gospodarstva je stvorio osnovu za novi karneval. Povećao se broj žitelja, izgrađene su rezidencijalne četvrti, a pristižu i ljudi iz razvijenih sredina. Uvođenjem novih običaja stari umiru, a s time umire i stari karneval a stvara novi.

Zanimljivost ali i veliku važnost karnevalu pridaje i činjenica da je karneval osvojio srca i inozemnih gostiju. Svjedok tome je newyorški gradonačelnik Fiorello La Guardia koji je boravio u Rijeci od 1903. do 1906. godine, radi obavljanja dužnosti konzularnog agenta Sjedinjenih Američkih Država, a koji je u svom tekstu *Moj život u Rijeci* opisao boravak u istoimenom gradu, piše Dmitrović. Osim poslovnih stvari, La Guardia se osvrnuo i na karnevalski događaj na kojem je i sam prisustvovao.³⁷

Goste Riječkog karnevala činilo je i austrijsko i mađarsko plemstvo, ruske kneginje, njemački baruni i grofice, gosti iz Italije, Budimpešte i Beča. Karneval odnosno povorka se uvijek odvijala na trgovima i ulicama, a najpoznatije i dan danas aktualno je riječko Korzo.

Slika 4: Karnevalska povorka koja se kretala preko Korza

Izvor: www.visitrijeka.hr

Kada je došlo do pada Austro-Ugarske Monarhije, veze Sušaka i Rijeke su prekinute, stoga je Rijeka za Sušaćane postala inozemstvo. Glede karnevala Sušak postaje samostalan, sportski klub „Orijent“ održavao je maskirane plesove, a isto tako

³⁶ Dmitrović, S., *Riječki karneval*, str 26-31.

³⁷ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, 1995., str. 36.

i nogometne utakmice pod maskama. Uz to karnevalske večeri su organizirane i od strane hotela „Kontinental“ i veslačkog kluba „Jadran“.

Tradicija koja je također veoma poznata u Rijeci je bal u Guvernerovoj palači koji se odvija dan prije Međunarodne karnevalske povorke. Povijest balova pod maskama u Rijeci u vrijeme karnevala seže u povijest. Naime, postojao je običaj za vrijeme mesopusta da se prijateljske obitelji nađu te da se zajedno zabave i provedu u plesu i pjevanju, ali također je ta zabava služila tome da se mladići i djevojke bolje upoznaju što je vrlo često, na zadovoljstvo obitelji, završavalo i brakom. No, svi ti plesovi činili su se siromašnima uspoređujući ih s raskošnim balom u domu tadašnjeg riječkog carskog kapetana koji je živio u Kaštelu sa cijelom svojom obitelji i rodbinom. Na tim *noble baal*, pod maskama su se okupljali samo odabrani uzvanici koji su bili ugledni Riječani sa svojim članovima obitelji, a posebnost je u tome što je biti na tom balu značio i statusni simbol.³⁸ Sličnost *noble baal*-a s današnjim balom pod maskama u Guvernerovoj palači je u tome što njemu također prisustvuju članovi diplomatskog kora u Republici Hrvatskoj zbog čega je uvijek i medijski popraćen. Posljednjih godina Karnevalski bal humanitarnog je karaktera te se prikupljene donacije doniraju u humanitarne svrhe.

Slika 5: Humanitarni karnevalski bal

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Tijekom 19. stoljeća tzv. Krabuljni ples odvijao se i pod ravnanjem Ivana Zajca. Staro Adamićevo kazalište, zvano Teatro civico udomljavalo je mnoštvo krabulja,

³⁸ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, 1995., str. 18.

maski i nemaskiranih civila tijekom karnevalskog perioda, a značajna je činjenica da je oformljen stalni orkestar koji je pored raznih svečanosti i plesova svirao i na karnevalskim svečanostima. 1862. godine Ivan Zajc nastupio je sa skladbom *I Funerali del Carnevale*. Zajc je od 1856. do 1862. godine bio ravnatelj orkestra i tad su se izvodili valceri, polke, mazurke i galop. To je bio period kada je kazalište bilo uvijek puno maskiranih gostiju, a jedne noći broj gostiju dosegno je broj od dvije tisuće. Nakon nekog vremena, zainteresiranost za maskiranim plesovima opala je te je trebalo smisliti način kako povratiti kostimirane goste. Stoga su 1880. godine organizatori u dvoranu unijeli umjetan top koji je točno u ponoć za vrijeme trajanja Cvjetne zabave, po parketu i ložama izbacio hrpu buketa cvijeća. Godine 1884. i 1885. protekle su bez karnevalskog maskiranog plesa u kazalištu, jer je Teatro civico srušeno.³⁹

Već 24. veljače 1903. godine riječki je magistrat donio odredbu koja određuje ponašanje maškara na Korzu. U odredbi piše kako će biti odstranjene sve krabulje koje bi na bilo koji način, bilo to nošenjem ili ponašanjem, remetile zakon, moral ili pristojnost. Isto kao i u 16. stoljeću, nije bilo dopušteno s balkona ili ulice bacati naranče, korijandore, slatkiše i ostale predmete. Što se tiče karnevalske rute, u odredbi je pisalo da je kočijašima zabranjeno preticanje i prekidanje povorke, bilo je zabranjeno također i uskakanje u kočije dok su u pokretu. Promet je za vrijeme pokladnog Korza bio obustavljen, a gradske su vlasti uvele izvanrednu parobrodnu liniju za posjetitelje.⁴⁰ Na temelju ovoga vidljiv je početak organizacije karnevala, a na temelju koje se organizacija nastavlja i dan danas.

1925. godine fašistička vlada Benita Mussolinija zabranila je slobodu tiska, donesen je niz zakona kojima je suspendirana slobodna izražavanja, stoga je zabranjeno i organiziranje karnevalskih priredbi na kojima su čest predmet ismijavanja bile vlasti.⁴¹ Radi navedenog, u Rijeci su bile održavane maskirane plesne večeri, ali bez tradicionalne karnevalske povorke.

Nakon rata, ni nove komunističke vlasti nisu preferirale karnevalsko ludovanje, stoga su bile isključene iz kalendara društvenih zbivanja. Režim je naumio iskorijeniti karnevalske i mesopusne običaje, jer su zbog poklapanja s crkvenim kalendarom poistovjećivani s vjerom, koja je u doba socijalizma prema Karlu Marxu smatrana

³⁹ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, str. 52.

⁴⁰ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, str. 56-58.

⁴¹ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, str. 74.

„opijumom za narod.“⁴² U Rijeci je to djelomično uspjelo, već i stoga jer su većinu stanovništva Rijeke činili doseljenici iz bivših republika SFRJ, no u obližnjim mjestima to se nije ostvarilo. Naime, u doba socijalizma i komunizma u Hrvatskoj su se slavili državni (savezni) praznici povezani s antifašističkom borbom i Drugim svjetskim ratom, kao npr. Dan borca 3. srpnja, Dan Republike 29. studenog, Praznik rada 1. svibnja i Nova godina 1. siječnja te republički praznik Dan ustanka 27. srpnja. Pored toga slavili su se još i značajniji datumi kao npr. Međunarodni dan žena 8. marta, Dan mladosti i rođendan Maršala Tita 25. svibnja te dani posvećeni pojedinom rodu vojske, kao i općinski i gradski praznici koji su obilježavani na dan zauzimanja od strane partizana u Drugom svjetskom ratu.⁴³ U vrijeme kada je službena ideologija negirala teološka vjerovanja i propagirala ateizam, sve što je bilo povezano s vjerom nije bilo prihvaćeno. No, u mjestima oko Rijeke, u ruralnim sredinama, politički dužnosnici koji su poticali iz tih sredina, naoko su podržavali i živjeli u skladu sa službenom ideologijom, dok su u svojim sredinama živjeli i podržavali tradicionalne karnevalske običaje koji su bili duboko usađeni i održavali se u tim zajednicama. Tome u prilog svakako govori i podatak da su unatoč zabranama Halubajci uporno održavali svoje običaje te su čak u svoju službenu rutu tijekom posljednjeg karnevalskog vikenda uključili i grad Rijeku. S obzirom na visoko pozicionirane političke dužnosnike koji su poticali iz tih sredina na širem riječkom području vladao je svojevrstni suživot između karnevala i politike. Štoviše razvojem turizma na ovom području stvoreni su uvjeti za turističku eksploataciju ove kulturne baštine.⁴⁴ Tradicija je pobijedila režim te je karneval postao festival pun života koji ima univerzalni jezik, a ljude, uglavnom maskirane, izvlači na ulicu te se komunikacija ostvaruje putem maski. Naime, ljudi su opterećeni svakodnevnim brigama, i za vrijeme karnevalskih dana sav taj stres i brige puštaju „sa strane“, a tereta se rješavaju putem maskiranja i izrugivanja problemima koji ih tište.

Crkva je u tom periodu tolerirala karnevalska ludovanja, koja su se održavala u skladu s crkvenim kalendarom, shvativši važnost opuštanja i rasterećenja od svakodnevnih problema te kao pripremu za Korizmu.

O karnevalu možemo razmišljati, odnosno promatrati ga i kao folklornu tradiciju. Folklor je tradicija koju su stvarali naši preci, događaj/tradicija koji je stvorio povijest.

⁴² Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke, D. D. 9.9.2016.

⁴³ Wikipedia, objavljeno 18.4.2014., pogledano 11.9.2016., https://hr.wikipedia.org/wiki/Praznici_u_SFRJ

⁴⁴ Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke, D. D. i I. B. Š. 9.9.2016.

Folklor je tradicija značajna u tolikoj mjeri da svaka promjena detalja ne prolazi nezapaženo te nailazi često na neodobravanje naroda. No, kod karnevala to nije slučaj, čak je i pozitivna stvar što se maškare ne slave na način na koji su to običavali naši stari, štoviše nema značaj ritualnog čina već značaj zabave i razbibrige. Kako je Lozica rekao, „folklor je oduvijek nekad bilo, sad se spominjalo. Folklor jest ono što više nije.“⁴⁵ Karneval je izvedba, performans i živa izvedba koja se ponavlja iz godine u godinu, no izvedba nije svake godine ista. Niti jedna izvedba ne može biti identična, a karneval svake godine na neki drugačiji način nastoji demonstrirati događaje, misli i poruke koje su u to vrijeme aktualne. Svaki karneval i svaka izvedba sudionika karnevala je jedinstvena iz godine u godinu. Naime, ovdje je bitno znati uočiti razliku između tradicije karnevala u povijesti i tradicije danas. Te dvije stvari su veoma različite, jer današnja tradicija se povezuje s predstavom i igrom, dok su u prošlosti ti obredi i rituali imali značaj od životne važnosti, poput tjeranja zloduha, prizivanje proljeća i tjeranje zime i sl. Stoga, na temelju ovoga potvrđuje se izreka da se običaji i vremena mijenjaju. Ti običaji nekada su bili dio svakodnevnog života, no danas se kroz te običaje ljudi prisjećaju običaja i rituala kojima su se bavili njihovi preci, iako se danas manifestira kroz veselje i zabavu.

Pitanje je otkud uopće ljudima potreba za maskiranjem, za prerusavanjem i skrivanjem sebe iza nekih drugih lica/maski. Želimo li time izraziti svoje osjećaje ili suprotno tome sakriti ih, pokazujemo li tako svoje nezadovoljstvo i strahove? Sve navedeno navodi čovjeka na skrivanje te navlačenje maske, i to ne samo karnevalske već životne. U pokladne dane imamo priliku odabrati masku koja nas u tom periodu najviše opisuje, masku kroz koju želimo prenijeti neku poruku nezadovoljstva, ili se samo želimo zabaviti i opustiti, no u svakom slučaju čim navučemo na sebe masku igramo određenu ulogu, postajemo netko drugi. Maske, povorke i karneval sudionici iskorištavaju za izražavanje nezadovoljstva koje se nakuplja tijekom cijele godine, ali ima sudionika koji te dane maske koriste radi zabave i opuštanja. Koriste te dane kako bi skinuli teret sa svojih leđa, od svakodnevnih briga i obaveza, kao bijeg od svakodnevice. Ljudi svakodnevno igraju određene uloge na svojim radnim mjestima, u svojoj obitelji i s prijateljima, dok u vrijeme karnevala mogu biti nešto drugo, nešto što će im pomoći zaboraviti na svakodnevne situacije i omogućiti im da se zabave. Interesantno je proučavati ljude i njihove odabire maski. Možda u nekih taj period

⁴⁵ Lozica, I. 1988; *Inscenacija običaja kao kazališna predstava*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vo.Special Issue No.2 Lipanj 1988, str. 262.

godine predstavlja igru. Odraslima je igra „zabranjena“ te se kroz maske oslobađaju i igraju u svojim odabranim ulogama. Ali pored toga uvijek će biti i pojedinaца koji će to doba iskoristiti za iskazivanje mišljenja o političkim situacijama, a toga nikada nije dosta, jer ipak, to je doba kada je sve dozvoljeno i jedino doba godine kada bez straha „u šali“ možemo reći sve što mislimo. To je doba kada maskama reagiramo na aktualne društvene događaje.

Slika 6: Hrvatska u banani

Izvor: www.google.hr

U „petom godišnjem dobu“ puk metaforički manipulira vladajućima, puk na kraju karnevala pali pusta koji u većini slučajeva predstavlja određenu osobu iz društveno-političkog kruga ljudi koja je te godine ostala u sjećanju po određenim akcijama i ponašanjima. Ali, nakon karnevala opet dolazi doba kada cijela ta parada staje, život se vraća u normalnu te se postavlja pitanje tko tu koga na kraju „pali“ i osvećuje se.

5.1. Značenje i porijeklo pojmova poklade, karneval, fašnik i mesopust

Pojmovi karneval, poklade, fašnik i mesopust imaju srodna značenja, svi označavaju doba pred post, označavaju približavanje doba godine kad se posebno odričemo mesa. Pojmove mesopust, poklade i fašnik možemo razlikovati jedino kao pojmove koji označavaju običaje u seoskim krajevima s njima poznatim prerusavanjima, dok bi se pojam karneval razlikovao od ostalih kao gradska svečanost u kojoj sudionici imaju neobavezan i slobodan odabir maski.

Porijeklo riječi *karneval*, Jacob Burckhardt izvodi iz *carrus navalis* koji se odnosi na povorku brodom s kotačima koja se odvijala u Rimu. Također moguće porijeklo je iz latinskog pozdrava *Carne vale* što u prijevodu znači “Zbogom meso.” Mogući izvor riječi *karneval* dolazi od od *puti* (franc. chair) što se može naći u velikom broju francuskih izraza poput *careme penant* (primanje korizme) i sl. O porijeklu riječi *poklade* nema sigurnog zapisa no moguće je da riječ *poklad* znači ostava, polog, skladište što znači da se u te dane ugošćuje i ne jede se meso. Ukratko, razlika koju možemo uočiti kod različitih naziva jedino je u tome što nazive mesopust, *poklade* i *fašnik* vežemo uz seoske običaje uvijek s istim maskama, dok *karneval* svrstavamo u gradsku svečanost koja pruža slobodu biranja raznih maski.⁴⁶

Antropolog Sir James Frazer za *poklade* tvrdi da je to obred plodnosti koji utječe na rast usjeva, dok mesopust tumači kao duh vegetacije. S druge strane, etnolog Milovan Gavazzi objašnjava prvobitno značenje karnevalske tradicije, te on smatra to kao odbojno i naziva ga *apotropajsko*, što znači da ima svrhu zastrašivanja demona, zlih sila i duhova. Cilj je otjerati i odbiti njihovo djelovanje od ljudi, životinja i domova, te su to postizali na način maskiranja, prerusavanjem, oblačenjem odjeće naopako, maskiranjem lica, bukrom i sl.⁴⁷ O istome govori i Franjo Šepić-Bertin ističući da su pusni običaji proizašli iz težnje da se ljudi ovog kraja zaštite od zlih duhova i prizovu pobjedu dobrog nad zlim, svjetla nad tamom te se zbog toga i održavaju u vrijeme prijelaza zime u proljeće. Naime, ljudi su u ta davna vremena živjeli u skladu s prirodom, ne razumijevajući često njene mijene i pojave te su u svemu vidjeli magijska značenja, zbog čega su osjećali snažan poriv da zaštite sebe i stoku od nepoznatog. Stoga su se štitili stavljajući grde, zastrašujuće maske, pridajući im magijsko značenje.⁴⁸ Danas karnevalska tradicija nije više povezana s mitskim djelovanjima, već je poanta zabava i druženje, a povrh svega sloboda govora, izražavanja misli kroz maske. To je doba kada se kroz maske kritiziraju vlast i pojedinci, a u neku ruku prikazuje se pravo lice stanja u društvu kroz satiru. Svakako treba istaknuti da se izraz *poklade* uglavnom koristi u kontinentalnom dijelu Hrvatske, dok se u Primorju uglavnom koristi izraz mesopust.

⁴⁶ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, 1995. str.8.-10.

⁴⁷ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, 1995. str.14.

⁴⁸ Šepić-Bertin, F. *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 12.

6. Karneval kao teatar

Riječ teatralnost je potekla iz teatra, no ima potpuno drugačije značenje. Teatralnost je puno više nego vezana uz teatar. Čak je i potpuno odvojena od njega te se odnosi na razne spektre života, javnih nastupa, na ponašanje ljudi u raznim situacijama. Teatralnost se veže kod opisivanja nečijeg karaktera, odnosno identiteta, viđena je u ceremonijama i spektaklima kao što su u ovom slučaju karneval i politički život koji je itekako prožet teatralnošću. Ona služi kako bi se stvorile one željene slike o samom sebi ili o događaju koji će biti prikazan u javnosti. Shodno tome, teatralnost karnevala počiva u skrivanju svog identiteta kroz maske i kostime, time mijenjamo svoje ponašanje uživajući se u ulogu, no naravno u nekim granicama ponašanja. Lozica smatra da nas maska koju nosimo zahvaća, podjarmljuje nas i vlada nama, no vjerojatno to ovisi od osobe do osobe, koliko se tko uživi u ulogu, kakve emocije osoba pod maskom nosi u sebi te kako to želi ispoljiti. Kada ne bi kroz masku te emocije bi se ispoljile na neki drugi način, stoga je sve to individualno ponašanje, jer ne čini maska čovjeka, već čovjek prezentira masku koju je odabrao nositi. Naime, što se našeg Riječkog karnevala tiče, svjedoci smo negodovanja nekih stanovnika grada Rijeke oko istog nazivajući karneval pogrđnim imenima, cirkusom, divljanjem, danom kad se svi samo napijaju i sl. (pri tom se misli na Međunarodnu karnevalsku povorku). Smatram da je to ipak pretjerivanje, jer se svaki događaj i manifestacija može svesti na dva vrlo jasna razmišljanja - sviđa mi se i ne sviđa mi se. Lozica piše da su „gradske maškare lijepe čiste i u skladu s profinjenim ukusom...”⁴⁹ i zaista, Riječki karneval ima lijepe, i profinjene i atraktivne maškarane grupe, no uvijek se nađe iznimka koju je jednostavno nemoguće izbjeći. No, vratimo li se u povijest karnevala, vidimo da je i to bio jedan od načina ponašanja, stoga, nije za osuđivati, jer ipak, Riječki karneval za grad Rijeku ima veliki značaj. Po Karnevalu je grad prepoznatljiv, proglašen je 3. karnevalom u svijetu, a samo radi te „titule“ vrijedan je barem poštivanja. Nadalje, dobitnik je i brojnih međunarodnih nagrada i priznanja od kojih izdvajam: uvršten je među 500 najvažnijih zbivanja u Europi (Top 500 European Events) te prema Sunday Timesu među 24 najegzotičnija događaja na svijetu. Nadalje, 2008. godine Riječki karneval i Dubrovačke ljetne igre uvršteni su u knjigu „501 događaj koji morate posjetiti“, a 2010. godine Turističkoj zajednici grada Rijeke dodijeljeno je prestižno priznanje *Zlatno turističko srce* kao organizatoru Riječkog karnevala, najbolje turističke manifestacije

⁴⁹ Lozica, I. *O karnevalu: diverzija, kohezija, opseno i mitsko*, Dani Hrvatskoga kazališta: Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.33 No.1 Svibanj 2007. str.191.

Jugoistočne Europe u 2009. godini, a posljednjih godina proglašen je i top događajem hrvatskog turizma.

Svjedoci smo da je karneval živi običaj, on je tradicija koja živi i mijenja se u skladu s vremenom. Karneval, odnosno mesopusno razdoblje prožeto je igrom, kostimiranjem, zabavom, plesom, ićem i pićem, neophodna je i društvena kritika ali povrh svega je i turistička atrakcija, kao i izvor prihoda u turističkim karnevalskim centrima, pišu Lozica, Rajlović i Supek-Zupan.⁵⁰ Karneval nije kazalište, ali u neku ruku je predstava, odnosno možemo ga nazvati ritualnom predstavom s obzirom da se svake godine karneval i njegovi običaji ponavljaju identičnim žarom i zanosom, stoga o njemu pretjerano ni ne razmišljamo, već sudjelujemo ili prihvaćamo njegovo postojanje koje je propisano tradicijom.

Primjer teatra možemo izvući iz poklada u Gorici Svetojanskog 1979. godine o kojem su pisali Lozica, Rajlović i Supek-Zupan. Njihovo se karnevalsko veselje održava samo na pokladni utorak kada djeca navuku plastične maske ili stilizirane narodne nošnje te idu po kućama pjevajući pjesmicu, te za nagradu dobiju krafne ili bombone. Pokladna povorka je glavni događaj tog dana kada se u podne muškarci skupljaju u dvorištu popularnog mještana koji je veoma svestran u raznim zanatima. U povorci sudjeluju samo muškarci i djeca, a izuzetno te godine 1979. prvi puta se pojavljuje žena obučena u nevjestu, a u stvarnosti ona je bila mladoženjina sestra. U povorci su također i vozila ukrašena trakama, stolicama, bačvama vina i muzičkim instrumentima.⁵¹ Poanta je da se ljudi zabave uz ples, piće i svirku i da se provede sa svojim sumještanima, iako neophodna je i doza teatralnosti. Iako povorka ne iziskuje dane i sate pripreme glume, u svima proradi barem mali dio teatralnosti nastojeći privući pažnju na sebe i da se prikažu u najboljem svijetlu, odnosno u ovom slučaju potaknu ostale na zabavu i sudjelovanje.

Slijedeći primjer kojeg navode su pokladni običaju u Loboru. Naime grupe mladića su se za pokladne običaje oblačile u svatove. Pošto su se maskirali samo muškarci, ulogu mladenke također je igrao mladić. Formiravši povorku, obilazili su selom, a priključivale su im se i druge maske. Nakon Drugog svjetskog rata, njihovi pokladni običaji su obnovljeni i sada sudjeluje većina mještana. S obzirom da je broj

⁵⁰ Lozica, I., Rajković, I., Supek-Zupan, O. *Poklade – multimedijalna projekcija zavoda za istraživanje folkora*, Dani hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.2 No.1 Travanj 1985. str 537-538

⁵¹ Lozica, I., Rajković, I., Supek-Zupan, O. *Poklade*, str. 539.

sudionika veći, a zbivanje bogatije, samim time i gledatelji su brojniji, stoga se dio običaja prebacuje na pozornicu.

Naime, cijela kalendarska godina prožeta je linearnim slijedom raznih događaja, blagdana, obnavlja se priroda, a to beskonačno ponavljanje istih događaja iz godine u godinu simbolizira ritualizaciju svakodnevice, borbu protiv smrtnosti odnosno izazivanje besmrtnosti. „Tijek godine podvrgnut je slijedu raspoloženja koji se ponavlja stoljećima.“⁵²

7. Vizualni elementi

7.1. Grupne maske

Grupne maske predstavljaju se svaka u svom kontekstu, prezentiraju svoju masku uz muziku, ples i glumu kako bi što bolje prenijeli poruku svoje maske koristeći sve elemente koji se koriste i unutar kazališnih zidova.

Grupe veoma ozbiljno prilaze osmišljavaju maske u čemu sudjeluju gotovo svi sudionici, a potom gotovo do najsitnijih detalja osmišljavaju izgled maske, biraju glazbenu pratnju te osmišljavaju koreografiju i scenski nastup svjesni da ih kritičko oko publike prati i ocjenjuje. No, prerusavanje ima i dublji smisao jer se grupe često prerusavaju u druge osobe, tj. preuzimaju na sebe druge uloge oblačenjem određene odjeće koja im uz koreografiju, mimiku i geste pomaže u kompletnoj transformaciji kako bi što bolje prikazali odabranu ulogu. Odabrana uloga može biti i skrivena, odnosno, potiskivana želja, jer kao što znamo, u karnevalu vidimo ljude da se maskiraju kako u druge ljude tako i u likove iz crtanih i igranih filmova te u životinje.

Kod odabira maski veoma velika pažnja se pridaje izboru boja i materijala, te se nastoji da što veći broj sudionika bude u istim kostimima kako bi ostavili što upečatljiviji dojam (npr. kad je grupa koju su činili sudionici iz Kukuljanova i Škrljeva s 250 članova bilo maskirano u mrave). Nadalje, grupe s manjim brojem sudionika nastoje svoj nastup upotpuniti sa što upečatljivijim i atraktivnijim alegorijskim kolima, ili nastoje prigodnom koreografijom (npr. zmija) razvući se što više kako bi prividno izgledali što brojniji. Primjetno je da sve veći broj karnevalskih grupa veliku pažnju pridaje izradi i izgledu alegorijskih kola koje nadopunjuju njihov scenski nastup. Ta su kola izvedena do savršenstva, upotpunjuju njihovu priču i šalju nedvosmisleni poruku koju grupa te godine želi odaslati brojnoj publici. Svjesni da ih i putem interneta gleda

⁵² Zarez, objavljeno 8.2.2007., posjećeno 3.5.2016.,
<http://www.zarez.hr/clanci/nit-je-vas-nit-je-nas-nosi-ga-vraze-kamo-znas>

publika iz cijelog svijeta nastoje biti što upečatljiviji što upotpunjuju režiranim nastupom. Alegorijska kola su neizostavan dio u karnevalu, a mogu se interpretirati kao živa pozornica koja svojim dekorom i natpisima vrlo aktualnih tema nudi vizualno objašnjenje. Promatračima je prepušteno da sami izvuku poruku iz priloženog.

Također u povorci na Korzu ima mnoštvo vizualnih elemenata koji se odnose na prezentaciju maske, jer moto Riječkog karnevala glasi „Budi što želiš“ i prema tome sudionici kroz to oslobađaju svoje unutarnje osjećaje, želje i potrebe. Pokazuju ono što misle i karnevalska povorka im je prilika da to pokažu i iznesu. Dobar primjer su maske koje aludiraju na političare. Vidimo također i transformacije muškaraca u suprotni spol što se može shvatiti kao „fora“, a može se shvatiti i kao neka potisnuta želja koja se kroz moto „Budi što želiš“ oslobađa.

Slika 7: Plakat Riječkog karnevala

Izvor: www.rijECKI-karneval.hr

Počeci karnevala temeljili su se na tzv. „grdim maskama“ koje su svojim bučnim nastupom rastjerivale sile zla i na taj način prizivale proljeće, slaveći rađanje novog života. Danas se sudionici oblače u nešto što žele biti, da li zato jer se izruguju i rade parodiju ili je to nešto što stvarno žele biti? Ponekad sudionici komentiraju maskama ili parodijom neki aktualni društveni događaj kada njome kritiziraju i osvrću se na aktualnu politiku ili se osvrću na neki društveni događaj, npr. u godini nakon što je Papa posjetio Hrvatsku bilo je više grupa koji su glumili Pape i vozili se u papamobilu. Primjetno je da se mnoge grupe maskiraju u domaće i svjetske političare koji su te

godine obilježili i ostavili utisak npr. maskirali su se u „Škegra“ kad je uveden PDV. Zatim primjetne su maske i drugih političara - Franje Tuđmana, Stjepana Mesića, Jadranke Kosor, Ive Josipovića, Ive Sanadera, Slavka Linića itd.

Slika 8. Ćaća se vraća

Izvor: www.google.hr

Slika 9: Parodija na Zdravka Mamića i HNS

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Također, ljudi se kostimiraju u poznate likove popularnih filmova, npr. Mr. Bean, Harry Potter.

Slika 10: Mr. Bean

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Slika 11: The Mask

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Interesantno je da analizirajući maske koje prevladavaju pojedinih godina primjetno je da se u godinama najvećih kriza veliki broj karnevalskih grupa kostimira u likove iz bajki te leptire, cvjetove, vile i vilenjake. Kao da žele kroz masku pobjeći u jedan bajkoviti svijet iz mašte. Nadalje, slušajući i analizirajući glazbu koje grupe biraju kao svoju prateću kulisu dok prolaze rutom, primjetno je da uglavnom biraju pjesme koje su te godine bili hitovi, kao npr. 2013. godine najizvođenija je bila pjesma Gangnam style grupe Psy, te je mnogo karnevalskih grupa koje su sudjelovale u povorci bilo umaskirano u pjevača s maskom njegovog lica i izvodili su koreografiju koju on izvodi. U Dječjoj karnevalskoj povorci prevladavaju maske popularnih likova iz crtića koje prati odgovarajuća muzika.

U manifestaciji Izboru kraljice Riječkog karnevala žiri izabire kraljicu prvenstveno na vizualnim elementima, promatraju kandidatkinje i članove njihovih grupa, umijeće plesanja, „ritual“ predstavljanja sebe i svoje skupine. Promatra se uz to i njihova maska te što se kroz tu masku i ples publici želi poručiti.

Nadalje, vrijeme karnevala se tretira kao posebno vrijeme u kojem je sve dozvoljeno, kada se možemo preobraziti u ono što želimo biti, kritički se osvrnuti na dnevno-političke situacije bez straha da će nas netko radi toga osuditi, kada se možemo opustiti i kroz veselje, ples i pjesmu osloboditi nakupljenih frustracija te „napuniti baterije“ i tako osnaženi nastaviti dalje. Interesantno je da je upravo Riječki karneval po izboru anketiranih stanovnika grada Rijeke rangiran na visoko 2. mjesto kao događaj koji značajno doprinosi zdravlju stanovnika grada Rijeke. Istražujući došlo se do rezultata da je to upravo zbog toga jer se sudionici osjećaju veoma lijepo dok osmišljavaju masku, doživljavaju katarzu obilazeći karnevalske plesove i sudjelujući u karnevalskim povorkama, te sjećajući se toga i prepričavajući u ostalim periodima tijekom godine. Istraživanje je provedeno 1989.godine u sklopu Europskog projekta „Zdravi grad.“⁵³ Zanimljivo je da je na prvom mjestu bio aparat za rano dijagnosticiranje kancerogenih bolesti.

Vizualnim elementom svakako možemo smatrati i promidžbeni materijal koji prati Riječki karneval i drugačiji je i prepoznatljiv svake godine. Tome se pridaje velika važnost i nastoji se kroz vizualne elemente u promidžbenim materijalima zainteresirati potencijalnu publiku da dođe i sudjeluje u brojnim programima tijekom karnevalskog

⁵³ Informacija dobivena od djelatnice Turističke zajednice grada Rijeke, I.B.Š. 13.6.2016.

perioda. Stalni element koji se proteže kroz sve promidžbene materijale svake godine, svakako je stilizirani lik morčića koji se vragoljasto smiješi i postao je prepoznatljiv znak Riječkog karnevala.

Slika 12. Promidžbeni materijal Riječkog karnevala 2016.

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Nadalje, često kod grupnih maski vidimo i da su tijela dosta razgolićena, a prema Bahtinu tijelo ukazuje na plodnost, na rast, novi život i obnavljanje.⁵⁴ Mnogi danas pokazivanje tijela smatraju vulgarnim, a takvu sliku stvorio nam je današnji svijet, pravila i kultura koja je ta pravila postavila. Tijelo je također i sveto, ali i prirodno, dakle ovdje se mišljenje o pokazivanju tijela dovodi u sukob. Ako je sveto i prirodno, zašto je pokazivanje onda pogrešno? Vjerojatno se radi o načinu pokazivanja i odnošenja s tijelom prema publici i sudionicima. Umjesto prvotnog osuđivanja, moramo pristupiti dubljoj analizi tog tijela, trebamo razumjeti što se pokretom i ponašanjem tog tijela želi poručiti. Da li je to zadovoljstvo ili bol, oslobađanje od nekih strahova, pokazivanje nezadovoljstva, sreće i sl.

Potrebno je spomenuti i Assmannove figure sjećanja. Naime, on piše da se „ideje moraju osjetiti prije nego kao predmeti uđu u pamćenje“.⁵⁵ Također, za ovaj je podnaslov zanimljiv i slijedeći citat: „Istina se mora, da bi se ustalila u sjećanju grupe, predstaviti u konkretnoj formi događaja, osobe ili mjesta“.⁵⁶ Ovi su navodi veoma zanimljivi za obradu grupnih maski, jer samo osmišljavanje maske je proces razmišljanja, ideja i događaja koji se moraju sjediniti kako bi prikazali željeno. „Figure sjećanja traže da budu supstancirane u nekom određenom prostoru i aktualizirane u nekom određenom vremenu...“⁵⁷ piše Assmann, a sličnost pronalazimo i s grupama i

⁵⁴ AnthroSerbia.org., posjećeno 4.3.2016.,

http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/10_EAP_ristivojevic_-_bahtin_o_karnevalu.pdf

⁵⁵ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str. 44.

⁵⁶ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str. 44.

⁵⁷ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str. 45.

njihovim maskama. Svaka grupa želi biti posebna, zamijećena, želi ostaviti svoj pečat u vremenu i prostoru, ostati zapamćena svojom maskom, koreografijom, porukom i pojavom, jer u suštini to i je cilj svih sudionika. To je zasigurno pošlo za rukom grupama Lako ćemo, Pehinarski feštari i Halubajski zvončari, koje su od prvog dana prisutne na Riječkom karnevalu. One su činile prve tri grupe koje su prve organizirano prošetale Korzom na novoobnovljenom karnevalu u Rijeci, davne 1982. godine, a to ih čini posebnima jer su po tome poznate, po tome se pamte, time su ostavile svoj utisak. Na članove tih triju grupa ostavilo je trajan pozitivan dojam i ponos, a zasigurno su time postali i figure sjećanja karnevalskih grupa grada Rijeke. Svaka grupa je stvorila i dalje stvara svoj identitet, svoju prepoznatljivost i autentičnost na temelju kojih šire svoju energiju na druge. Svakako, postoji neka energija u karnevalskim grupama, nešto što privlači nove članove, nešto zbog čega neka osoba želi pristupiti baš toj određenoj karnevalskoj grupi.

Kao treću točku figure sjećanja Assmann navodi pojam rekonstruktivnost, a objašnjava je na način da je s grupnim karakterom kolektivnog pamćenja povezano i obilježje rekonstruktivnosti, što znači „da se u nijednom pamćenju prošlost ne uspijeva sačuvati kao takva, nego da od nje ostaje ono što društvo u svakoj epohi može rekonstruirati u skladu sa svojim spojnim okvirima“.⁵⁸

7.2. Uticaj društveno-političke situacije na izgled i odabir tema maski

Karneval je „idealna praznik“ koji daje izvornu sliku stanja grada, društva, države i njezinih stanovnika. To je razdoblje u kojem je dopušteno na satiričan način izraziti mišljenje o stanju u kojem se društvo nalazi, ljudi u to doba iskazuju svoje prave emocije, želje i misli, iako se danas često nađu na meti kritičara.

Davne 1982. godine obnovljena je karnevalska tradicija grada Rijeke, kada su užim središtem grada prodefilirale tri grupe: Halubajski zvončari, Pehinarski feštari i riječka karnevalska grupa Lako ćemo. Naime, u traženju turističke atrakcije koja bi oživjela i pobudila interes potencijalnih gostiju u vrijeme turističke sezone, djelatnici ondašnjeg Turističkog saveza općine Rijeke okrenuli su se karnevalu i tradiciji ovog kraja. Iskoristivši višegodišnji pohod Halubajskih zvončara koji su u svoju tradicionalnu rutu posljednje nedjelje karnevalskog perioda uključili i Rijeku, po prvi puta priključili su im se Pehinarski feštari i riječka grupa Lako ćemo. Nakon povorke

⁵⁸ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, str 47.

užim središtem grada program je završio maskenbalom u hotelu Neboder. S obzirom na tadašnju društveno-političku situaciju karneval nije bio prihvaćen, jer se vezivao uz crkvena vjerovanja. No, s obzirom na turistički potencijal ove manifestacije podržan je od strane ondašnjih vlasti, te su im se već slijedeće godine priključile karnevalske grupe iz okolnih mjesta s područja ondašnje Općine Rijeka, koji su vidjele mogućnost dobre zabave i izlazak iz lokalnih okvira. S godinama u Karneval su se uključivale brojna poduzeća i tvrtke koje su tu vidjele mogućnost samoreklamiranja. Od početka su ovu manifestaciju pratili mediji što je dodatno uticalo na popularnost Riječkog karnevala. Potrebno je posebno istaknuti da je Riječki karneval od početaka postavljen kao svojevrsna smotra karnevalskih grupa, koje grad dočekuje sve s istom pažnjom i nikoga posebno ne izdvaja, što je također privukle brojne karnevalske grupe. Broj karnevalskih grupa i sudionika rastao je iz godine u godinu, da bi 1990. godine bio zabilježen 1.991 sudionik u Karnevalskoj povorci.⁵⁹ Nadalje, trajanje programa Riječkog karnevala sve se više produžava uvođenjem dodatnih programa, kao npr. Maškarani maraton Radio Rijeke.

S obzirom na društveno-politička previranja i ratna događanja 1991. i 1992. godine Riječki karneval nije se održao zbog sudjelovanja sudionika karnevalskih grupa u Domovinskom ratu.

1993. godine ponovno je organiziran Riječki karneval u želji da se život vrati u normalu i bar nakratko zaboravi na ratna stradanja. U vrijeme kada su na ovom području boravile brojne izbjeglice iz ratom pogođenih dijelova Hrvatske u Rijeci se slavio život, a po prvi put je u karnevalskoj povorci sudjelovala i jedna inozemna grupa iz Italije, čiji su sudionici humanitarno pomagali našoj zemlji za vrijeme Domovinskog rata. Sudionici povorke željeli su temama maski zaboraviti na strahote rata i maskirali su se u bajkovite maske. 1994. godine zbog velikog broja djece odvojene su dječje grupe i dobili su svoj program pod nazivom Dječja karnevalska povorka.⁶⁰

Od tada svake su godine u Međunarodnoj karnevalskoj povorci sudjelovali brojni sudionici iz zemlje i svijeta te se iz godine u godinu bilježi se sve veći interes za sudjelovanjem. Teme maski odražavaju društveno-političku situaciju u zemlji i svijetu, maskom se komentiraju događaji koji tište naciju, ismijavaju se neki dnevno-politički događaji (npr. Škegro i PDV, Jadranka Kosor i „pašteta“ i sl.)

⁵⁹ Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke D.D. 13.6.2016.

⁶⁰ Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke D.D. 13.6.2016.

Slika 13. Lažni dogovori političara (s figom)

Izvor: www.rijeki-karneval.hr

Posljednjih godina naglašen je interes za sudjelovanjem u programima Riječkog karnevala, naročito u Međunarodnoj karnevalskoj povorci, jer potencijalni sudionici smatraju da je to mjesto gdje mogu nesmetao i slobodno izraziti svoje stavove. Mnogi smatraju da karnevalske grupe u Riječkom karnevalu nisu dovoljno kritične, nego negirajući stvarnost prikazuju bajkovite likove, dok su drugi mišljenja da je upravo to njihova reakcija na surovu zbilju koja ih straši.

8. Crkva, karneval i politika

O karnevalu se vode rasprave da li je ili nije kršćanski određen. Svećenici i ckrvene vlasti nikada se nisu u potpunosti izjasnili o svom stajalištu te se prema njemu odnose neodlučno. Možda samo dopuštaju i uvažavaju tu „predstavu“ koja obiluje grijehom i porocima, a kako karneval predhodi Uskrsu, a prvenstveno korizmi, bez karnevala nema niti korizme, nema pravog pokajanja za počinjene grijeh. No, taj isti karneval vjeri se ismijava na isti način kao i vladajućem poretku kako je već ranije spomenuto. Unosi se kaos i ruše se pravila, a u tom periodu godine sve je dozvoljeno i nitko neće biti kažnjen za „nered“. To je doba kada kroz predstavu ljudi izraze sve svoje emocije i stavove i iznose ih u javnost te tako karneval postaje kritičar društvene zbilje. On budi sjećanja, ponovo budi i vraća emocije iz prošlosti poput sjećanja na poganstvo i legaliziranje grijeha. Nekada se vjerovalo da u pokladno vrijeme ljudi imaju potrebu maskirati se u neke određene likove kako bi svojim ritualnim obredima zaštitili selo od svih mogućih zala koje bi ga moglo napasti, a k tome bi i prizivali bolju ljetinu,

urod i blagostanje za svoju zajednicu.⁶¹ Danas je situacija drugačija. Naime, ljudi se više ne maskiraju u gore navedenu svrhu, već je to prvenstveno zabava i očuvanje tradicije. Često je politika tema koja se karnevalom neprestance proteže, no neke grupe svojim maskama pričaju sasvim drugu priču. Svojom maskom stvaraju tj pružaju svijet utopije, veselja i razbibrige primjerice kad se grupa “Babani” umaskirala u vilenjake ili kada se je grupa “Siti i pijani” umaskirala u Sylvestera i Tweetya želeći vratiti ljude u prošlost, odnosno u djetinjstvo kada su uvijek bili sretni. Pored njih tu su i dječje grupe koje su nerijetko umaskirane u leptiriće, cvijetiće, razne životinje, a to su naravno ideje odraslih želeći kroz djecu poslati poruku sreće, radosti, vratiti odrasle u djetinjstvo i skrenuti misli od briga k veselju, a vezano uz naslov odlomka to je društveno i crkveno prihvatljivo.

Za politički kontekst valja spomenuti i primjer u inozemstvu. Naime, radi se o festivalu Patum koji datira još iz srednjeg vijeka. Nalazimo sličnosti Patum-a s Riječkim karnevalom s obzirom na to da je i u njihovom festivalu prisutna borba između dobra i zla, naravno sve prezentirano kostimima kao i u nas. Patum je poprimio politički kontekst postavši simbolom moderne političke i društvene problematike u Španjolskoj. Vodi se borba između desnice i ljevice, crkve i države⁶² a to je također vidljivo i u Hrvatskoj što je čest izvor ideja karnevalskim grupama.

Upravo radi te društveno-političke problematike u Španjolskoj, festival Patum postao je od velikog nacionalnog značaja za Katalonce, a čak je 2005. godine priznat od UNESCO-a te uvršten u svjetsku kulturnu baštinu. Kao i mnogi festivali, pa tako i Riječki karneval, Patum ima svoje temelje u religiji, ali je također prožet i poganskim elementima. Radi prilagodbe festivala državi odnosno trenutnoj političkoj situaciji u istoj, gradonačelnica je zatražila smanjeno povezivanje Patuma s Katoličkom crkvom kako bi se na taj način pružila podrška sekularnom društvu. Crkva je na tu odluku imala negativan stav što je vidljivo iz reakcije svećenika na nedjeljnoj misi izrazivši žaljenje radi odmicanja Katoličke crkve po prvi put od Patum-a.⁶³ Na temelju ovoga vidljivo je koliko su crkva i politika često na ratnoj nozi i na različitim stranama, a s

⁶¹ Novi list, objavljeno 6.2.2016., pogledano 29.6.2016., http://www.novolist.hr/Zivot-i-stil/Zanimljivosti/Katolicka-crkva-i-svjetovna-vlast-ipak-nisu-uspjeli-slomiti-karnevalski-duh?meta_refresh=true

⁶² The New York Times, objavljeno 31.5.2016., pogledano 7.6.2016., http://www.nytimes.com/2016/06/01/world/europe/patum-catalonia-secession-berga-spain.html?emc=edit_tnt_20160531&nliid=14258115&tnemail0=y&r=0

⁶³ The New York Times, objavljeno 31.5.2016., pogledano 7.6.2016., http://www.nytimes.com/2016/06/01/world/europe/patum-catalonia-secession-berga-spain.html?emc=edit_tnt_20160531&nliid=14258115&tnemail0=y&r=0

druge strane znaju i veoma dobro surađivati, ukoliko su im zajednički interesi. No, zanimljivo je i to da mnogi festivali svoje početke nalaze u religiji, a s vremenom se to mijenja kada religija više ne sudjeluje aktivno u društvenom životu države. Naime, religija oduvijek nastoji što više sudjelovati u sekularnom životu zajednice, uticati na društveno-politička zbivanja u zemlji i svijetu, kao i na formiranje stavova i javnog mišljenja svojih vjernika, putem propovijedi s oltara na nedjeljnim misama te putem svojih tiskovina, braneći pritom neke svoje interese. Svjedoci smo uplitanja crkvenih veledostojnika na društveno-političku scenu u Hrvatskoj, kada s oltara upućuju vjernike za koga i koju političku opciju moraju glasovati, kao npr. izjava biskupa Košića na Facebooku koju su objavili svi mediji prilikom prošlih izbora,⁶⁴ ili njegova nedavna propovijed za vrijeme mise u Ludbregu, prilikom koje je nedvosmisleno upućivao vjernike za koga trebaju glasovati.⁶⁵ Isto tako, nedavna propovijed kardinala Bozanića za vrijeme mise u Mariji Bistrici, prilikom koje je spominjući blaženog Alojzija Stepinca poslao jasnu poruku vjernicima za koga trebaju glasovati. Štoviše, da bi poruka doprla do što većeg broja ljudi misa je prenošena na nacionalnoj televiziji.⁶⁶

8.1. Karneval i politika kao ritual

Pojam rituala upotrebljava se za analizu pojava u suvremenim i razvijenim društvima. Mateo Žanić u svom radu *Važnost rituala u poslijeratnom razdoblju - primjer Vukovara* citira Connertonovu definiciju rituala kao “pravilom upravljaju aktivnost simboličkog karaktera koja privlači pažnju sudionika na misli i čuvstva koja drže osobito značajnim.”⁶⁷

U svojim učincima rituali nisu ograničeni na obredni povod. Izvođenje rituala značajno je i za daljnji život zajednice, te je važno promatrati kako rituali daju smisao i vrijednost onima koji ih izvode.⁶⁸

Pojam rituala može se koristiti i u smislu obilježavanja nekog događaja kojem

⁶⁴ Vijesti.hr, objavljeno 21.12.2015., pogledano 12.9.2016., <http://www.vijesti.rtl.hr/izbori-2015/1872004/biskup-kosic-na-facebooku-petrov-je-naivcina-i-izdajica-odveo-je-m-ost-u-ralje-komunista/>

⁶⁵ eVaraždin.hr, objavljeno 4.9.2016., pogledano 12.9.2016., <http://evarazdin.hr/nasim-krajem/sisacki-biskup-kosic-na-misnom-slavlju-u-ludbregu-sveta-nedjelja-je-pala-tjedan-dana-prije-izborapa-molimo-jos-vse-358310/>

⁶⁶ Jutarnji list, objavljeno 11.9.2016., pogledano 12.9.2016., <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kardinal-bozanic-iz-marije-bistrice-hodocasce-nas-potice-da-se-pomirimo-s-bogom-i-ljudima/4686875/>

⁶⁷ Connerton u: Mateo Žanić *Važnost rituala u poslijeratnom razdoblju - primjer Vukovara*, 2007. str.76.

⁶⁸ Žanić *Važnost rituala u poslijeratnom razdoblju*, str.76.

skupina ljudi, odnosno grupa pridaje posebnu važnost, a taj događaj ne mora biti religijskog karaktera. Kroz izvođenje rituala konstruira se slika stvarnog svijeta, te za aktere izvođenje rituala ima simboličku važnost, a smatram da istu važnost ima i za promatrače.

Dunja Rihtman-Auguštin piše kako etnolog nikako ne uspijeva zaobići svijet politike i ne može se praviti kao da politički život ne utječe na fenomene poput kulture, običaja ili naroda.⁶⁹ Politika ima utjecaj na svako područje našeg života, bio to privatni život neke osobe ili javnog događaja, u ovom slučaju manifestacije Riječkog karnevala. Karneval za koji se kaže da je „peto godišnje doba“, služi kao ispušni ventil sudionicima za sve što im se kroz godinu nakupilo, a to kroz svoje maske na satiričan način i pokažu. To vidimo kroz kostime karnevalskih grupa, kroz natpise na alegorijskim kolima ili plakatima koje karnevalske grupe drže prolazeći karnevalsku rutu.

Rituali su svakodnevna pojava, postali su ljudska svakodnevica od jednostavnih i neizbježnih primjerice jutarnjih rituala, do tjednih, mjesečnih i godišnjih rituala. Rituali su prisutni svake nedjelje, svakog blagdana. Rituali nisu vezani samo uz crkvu, rituali su prisutni i za svako Valentinovo, godišnjicu ili za Dan žena, rituali su prisutni i u politici, primjerice svake godine 18. studenog kada se održava mimohod u Vukovaru - Dan sjećanja, stoga je vidljivo da je došlo do ritualizacije društva.

Nadalje, rituali su i dalje sveprisutni u današnje vrijeme. Ljudi i danas imaju niz malenih rituala koji su ukomponirani u život koji se izvode automatski. Primjerice, da nekoga ili sebe ne ureknemo kucamo u drvo. Također, držanjem fige, nošenjem amajlije ili komada sretno odjeće smanjujemo napetost, postajemo samouvjereniji, vjerujemo u sebe i da će situacija o kojoj razmišljamo imati pozitivan ishod. Poznati svadbeni običaj koji je skoro pa neizbježan na svakoj svadbi je i zasipanje mladenaca rižom koja je u Kini simbol plodnosti. Veoma popularan ritual je i puhanje svjećica na rođendanskoj torti. “Kad zaželite želju, važno je dobro udahnuti da biste jednim izdahom uspjeli ugasiti sve svjećice na torti jer to znači da će se želja ostvariti. Malo je onih koji znaju da je riječ o ritualu kojim se nekad slavila božica Artemida, božica Mjeseca, zaštitnica mladih djevojaka, božica svadbe i porođaja. Oni koji bi ugasili sve svjećice na torti na dan na koji se slavilo njezino rođenje mogli su računati na njezinu zaštitu.”⁷⁰ Zatim, poznato je kad netko kihne da osoba pokraj automatski odgovara

⁶⁹ Dunja Rihtman-Auguštin, *O konstrukciji tradicije u naše dane: Rituali, simboli i konotacije vremena*, 1992.

⁷⁰ 24 sata, objavljeno 21.6.2016., pogledano 3.8.2016.,

“nazdravlje”, jer vjerovalo se da kihanjem osoba izbacuje dušu iz tijela i izrečenim blagoslovom vjerovalo se da je osoba koja je kihnula zaštićena od smrti. Poznata je i figura držanja “figa”. Taj ritual prekrivenih prstiju “povezuje se s vremenom ranih kršćana koji su se morali tajno sastajati. Kako nisu mogli javno vješati simbol križa, prekrizili bi kažiprst i srednjak kako bi stvorili podsjetnik na Kristovu muku.”⁷¹ Kao još jedan primjer rituala koji je veoma zastupljen kod djevojaka koje stupaju u brak je nošenje bijele vjenčanice. Naime, radi se o tradiciji koju je pokrenula kraljica Viktorija pojavivši se 1840.godine na svom vjenčanju pred oltarom u tada neobičnom izdanju. Naime, haljina je bila boja slonovače, a na glavi je bio čipkasti veo koji je prekrivao glavu.⁷² Ovaj ritual i tradicija odijevanja prisutni su i dan danas.

Sve navedeno su određeni simboli prisutni u našem društvu, a mnoge te simbole nastoji kontrolirati politika. Ritual je važan dio za politiku te je čak i njezin sastavni dio, a simboli se u politiku inkorporiraju upravo kroz ritual.⁷³

„U tom razdoblju otvoreno su se pjevale proste pjesme, bacali predmeti na druge osobe, ljudi se izrugivali i međusobno se vrijeđali, izražavajući jedni drugima neslane šale, a danas je bilo dozvoljeno podati se uživanju jela i pića.“⁷⁴ Naime, mesopusna lutka je također dio rituala kojim se završava karnevalsko doba. Paljenjem lutke koja je zamjena za pravu osobu, daje se prividan osjećaj oslobađanja krivnje, olakšanje i oslobađanje od negativnih stvari, postupaka i ideja te se bar na kratko ljudi osjećaju bolje, lakše i slobodnije. Nadovezujući se na rečeno kako je lutka zamjena za živu osobu, mnogi će reći kako nam se karneval u današnje doba čini bezazlenim no da on to zapravo nije. Karneval po svojoj prirodi zauzima stranu „zdrave“ zajednice, želi ju ojačati dok je donedavno bio okrutan prema slabima, nevjernicima, siromašnima, bilo kakvim manjinama i sl.⁷⁵ No, proučavajući karneval, može se zaključiti da karneval više ne muči i ne izruguje se slabijima od sebe, već pruža podršku, puk se međusobno podržava, a ismijava se i kritizira one koji to isto rade običnom puku, a to se odnosi na vladajuću klasu. Primjer izrugivanja i satire možemo vidjeti u KU “Polantana” iz Kaštel Kambelovca koja svake godine za pojavljivanje na Riječkom karnevalu ideju

<http://www.24sata.hr/lifestyle/tajne-praznovjerja-sto-znaci-puhanje-svjecica-nazdravlje-479596>

⁷¹ 24 sata, objavljeno 21.6.2016., pogledano 3.8.2016.,

<http://www.24sata.hr/lifestyle/tajne-praznovjerja-sto-znaci-puhanje-svjecica-nazdravlje-479596>

⁷² VelikaBritanija.net, objavljeno 9.3.2013., pogledano 3.8.2016.,

<http://www.velikabritanija.net/2013/03/09/kraljica-viktorija/>

⁷³ Mišetić, A., *Gradski rituali*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004. str.100.

⁷⁴ Dmitrović, S. *Riječki karneval*, Rijeka, 1995. str.14.

⁷⁵ Matica hrvatska, objavljeno 12.2.2009., pogledano 11.6.2016.,

<http://www.matica.hr/vijenac/390/Karneval%20je%20montirani%20proces/>

crpi iz aktualnih političkih događanja i osoba poput asocijacija na Stjepana Mesića, Zorana Milanovića, Ivu Josipovića, Jadranke Kosor i sl. od kojih navodim maske s kojima su se predstavljali posljednjih godina: maska „Ja virujem u anđela“ aluzija na Božu Petrova, zatim maska „Hrvatski Neron“ – ajme meni nije mi dobro“ aluzija na Ivu Josipovića, maska „Hrvatska Himera“ zvijer s tri glave koje predstavljaju Zorana Milanovića, Josipa Leku i Iva Josipovića. Karnevalu ne mora biti u cilju činiti dobra djela, ali mu također nije glavna namjera činiti loša djela. Maškare same po sebi mogu biti lijepe, naime, zvončare, o kojima će biti više riječi kasnije, često prate i barjaktar, glazbenici te pratioci u nošnjama ili posebno izrađenoj odjeći, primjerice Zvonečanski zvončari, a u svom predstavljanju ne čine nered, već pjevaju i plešu narodni ples u pratnji narodnog glazbala. Nered više pripada luperkalijskom tipu karnevala, dok današnji, konkretno Riječki karneval spada u saturnalijski odnosno kritički tip karnevala koji se tiču reda, moći i vlasti, a otvoren je i medijima, bavi se zajednicom, odnosu među društvom, politikom i sl.

Život čovjeka sveo se na niz ritualnih radnji. Skoro svaki aspekt njegova života prožet je ritualima pa tako uz crkvene, blagdanske, obiteljske i sl. čak i politika ima svoje rituale. Naime političari uvijek iznova imaju potrebu obećavati i neprestano ponavljati svoja izrečena obećanja, od kojih se rijetko kad što ostvari, stoga i oni su ušli u rutinu ponavljanja svojih rituala. No i građani na temu politike su također ritualizirani u davanju podrške onima koji su se najbolje maskirali i u svom ritualiziranom ponavljanju fraza i parola najbolje šarmirali građane. Izgleda da građani često zaboravljaju da se situacije ponavljaju, ali možda im to zaboravljanje i paše, pa se uvijek iznova nadaju boljitku.

Nadalje, u svojoj knjizi Anka Mišetić referira se na Webera koji govori o nastanku gradova te navodi da je njihovo postojanje vezano uz rituale. Grad je oduvijek bio pozornica za predstave i na taj način gradio se njihov odnos. Javni društveni prostori također su veoma bitan faktor za gradski društveni život, jer je to prostor gdje se svakodnevno održava društveni život, rituali, događaji, predstave, oni su faktor okupljanja ljudi koji u suštini i čine život, društvo i društvene prakse. Svi ti događaji daju poseban značaj određenoj javnoj površini na kojoj se društvene prakse odvijaju.⁷⁶

Ritual se svrstava u narodnu kulturu, stoga karneval možemo svrstati u istu

⁷⁶ Mišetić, A., *Gradski rituali*, str. 88.-91.

kategoriju. Karneval je ritual, događaj u kojem sudjeluje pučanstvo, nije određeno tko smije a tko ne smije sudjelovati, već je prisustvo dozvoljeno svima, i karnevalskoj kritici kao narodnoj kulturi svojstveno je dvojstvo ozbiljnosti i šale. Za razliku od karnevalske povorke, karnevalski bal možemo svrstati u elitnu kulturu na kojem sudjeluju samo odabrani članovi kako sam već prije navela. No, kultura je postala komercijalizirana, kako navodi Burke, a to toga je dovelo industrijalizirano društvo radi pojave tiska, ali i vizualnih medija. To je za Riječki karneval izuzetno pozitivna stvar radi promidžbe u svjetskim razmjerima, a taj se ritual promidžbe ponavlja iz godine u godinu i svake godine izaziva veliki interes kod ljudi, što dovodi do regionalne kulture koja uključuje turizam. Mišetić u svojoj knjizi navodi Kalanjevu misao o identifikaciji pojedinca sa zajednicom koja se postiže s kulturnom integracijom.⁷⁷

9. Parada/kolona sjećanja, društvo spektakla

Na paradu se može gledati kao na oblik kulturne prezentacije. Mary Ryan smatra kako su parade, kolone, formiranje u čete, vodove i pukovnije američki izum. Ryan u svom tekstu navodi tri načina gledanja na paradu, te opisuje američku paradu i piše s tog stajališta.

Prvo, smatra da parada predstavlja vrlo ekspresivno svjedočanstvo o prošloj kulturi. Zatim, izvještaji o paradama bilježe i događanja a ne samo riječi iz prošlosti. I treće, svi uvidi koje pruža parada imaju vrlo visoku razinu općenitosti.⁷⁸

Paradu čini skupina ljudi koja je organizirana oko iste ideje, ona je ritualno organiziran događaj kojim se želi postići određeni cilj, osvijestiti ljude o nečemu (ove dvije stvari se baš i ne ostvare uvijek, jer često ljudi u paradu krenu bez jasnoj cilja) ili samo odati počast. Ryan piše kako svatko tko želi može sudjelovati u paradi, iako se rijetko kada ograničavanje sudjelovanja u istoj odnosilo na rasu i spol. Američkoj paradi smisao je bio čini se, kaže Ryan, marširanje radi marširanja i u javnom pokazivanju.⁷⁹

Ryan opisuje jednu od parada u Sjedinjenim Američkim Državama u rano doba republike kada povorka još nije imala današnju konotaciju parade: „Prva značajnija procesija priređena u Sjedinjenim Državama svoj oblik i stil duguje dalekoj prošlosti

⁷⁷ Mišetić, A., *Gradski rituali*, str. 94. -97.

⁷⁸ Ryan, M. u: *Nova kulturna historija*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2001. str. 187.

⁷⁹ Ryan, M. u: *Nova kulturna historija*, str. 188.-189.

– razdoblju renesanse i prije nje. Ta je pokretna svečanost održana u Philadelphiji 1788. godine u povodu proslave ratifikacije Ustava. Bila je ukrašena klasičnim simbolima i popraćena pučkom predstavom i zajedničkom proslavom. Trgovci su nudili svoju robu duž puta. Neki sudionici su utjelovljavali arhetipske likove, poput Kristofora Kolumba, dok su ostali nosili posvećene slike, kao što su spomen-slike Georgea Washingtona, te su se svi zajedno kretali ka krajnjem odredištu gdje je pripadnost zajednici proslavljena gošćenjem tisuća ljudi iz državnih zaliha.“ Tijekom 1840-ih i 1850-ih godina, parade su u SAD-u glavni događaj četvrtog srpnja, na Washingtonov rođendan i na neke lokalne proslave. Pedesetih godina paradiranje ulicama je restriktivnije, a početkom druge polovice devetnaestog stoljeća ugrožen je njezin cilj da postane glavnim oblikom javnih svetkovina. Naime, parada je u američkom društvu bila poput njega samog, liberalna i pristupačna svakome, nudila je pristup svima koji su imali dovoljno odlučnosti, organizacijske sposobnosti i snage za priključiti se, piše Ryan. Ali, parada je bila i potvrda demokracije.⁸⁰ „Parada je kao građanska svečanost nastala u vrijeme kada su mnoge skupine pribjegavale organiziranju povorki u zahtijevanju ostvarenja svojih građanskih prava.“⁸¹ U paradi sudjeluju i tek osnovane političke stranke dok još takav način demokratskog istupanja nije bio potpuno prihvaćen, odnosno dok je još bio sumnjiv, a radnici se priključuju paradi kako bi štrajkali odnosno prosvjedovali protiv svojih nadređenih. Na Riječkom karnevalu ne sudjeluju radnici kao posebna grupacija, već su karnevalske grupe te koje u svoje, ali i u ime svojih sugrađana, nastupom i prezentacijom odašilju jasne poruke nadređenima. Na primjeru parade koju opisuje Ryan, uočljive su velike sličnosti s karnevalskom paradom u Rijeci. Za Riječane je karneval svetkovina za koju se sve riječke, okolne i grupe iz inozemstva marljivo spremaju cijelu godinu, pomno razmišljajući o svakom detalju i načinu na koji će se taj dan na Međunarodnoj karnevalskoj povorci pokazati.

Naime, svaka tradicija koja je niknula u nekom gradu/mjestu ima za njega poseban značaj. Kako znamo, Rijeka se u knjige prvi put upisuje u 12. stoljeću, a Riječki karneval u 15. stoljeću, stoga nije teško zaključiti da Rijeka i njezin karneval imaju neraskidivu vezu te su u simbiozi koja živi stoljećima. Vlast, država i grad su se mijenjali no tradicija i dalje živi, pa u vrijeme mesopusta Rijeka “obuče” karnevalsko

⁸⁰ Ryan, M. u: *Nova kulturna historija*, str. 192.

⁸¹ Ryan, M. u: *Nova kulturna historija*, str. 192.

ruho te vlada ples i zabava sve do Pepelnice.⁸² I u ovu vrstu parade priključuju se ljudi iz svih društvenih slojeva pa makar sudjelovali samo kao gledatelji. Naime, kako je već spomenuto, Riječki karneval ima duboke temelje i korijene u Rijeci, imaju čvrstu i neraskidivu vezu stoga je teško ne skrenuti pažnju i pogled na tu manifestaciju. Nitko ne ostaje ravnodušan i svatko ima mišljenje o karnevalu bilo ono pozitivno ili negativno, ali svakako je to događaj koji izvlači reakcije na vidjelo. Naime, Rijeka je fantastično spojila karakteristike europskih građanskih karnevala, tradicije mediteranskih maškaranih običaja, kao i elemente slavenskog folklora te je stvorila svoj karneval, drugačiji i prepoznatljiv prizor u svijetu.⁸³ O popularnosti Riječkog karnevala širom svijeta govori činjenica da su i Amerikanci prepoznali naš karneval te su 2015. godine na Međunarodnoj karnevalskoj povorci sudjelovali i članovi Američkog mornaričkog orkestra.

Nadalje, kao što je u radu već navedeno, Riječki karneval se u prošlosti susretao s raznim zabranama i represijama, da bi na kraju ipak tradicija pobijedila represiju. Iz godine u godinu karneval broji sve više sudionika i posjetitelja, a to je 1995. godine dovelo Riječki karneval u članstvo FECC-a (Unija karnevalskih gradova Europe) te je dobio i prestižnu i poznatu titulu trećeg karnevala u svijetu.⁸⁴ Veoma korisno i dobro i od velike važnosti upoznavati tuđe tradicije, poštovati iste, kako bi se naposljetku kad se različite tradicije s istim duhom i motivom nađu na istom mjestu u isto vrijeme ujedinile i slavile zajedništvo, a gledateljima pružile nezaboravan spektakl.

Život je predstavljen kao skup raznih prizora, sve što doživljavamo pretočeno je u predstavu. Spektakl je u biti prikaz samog društva, jer to je fokusna točka naše vizije i naše svijesti, pogled na materijalizirani svijet. On je glavni proizvod današnjeg društva. Spektakl je također u isto vrijeme rezultat i cilj vladajućeg oblika proizvodnje, on predstavlja vladajući oblik života. Spektakl koji krivotvori stvarnost, proizvod je same te stvarnosti. Stvarni život je materijalno prožet kontemplacijom spektakla i na kraju ga u potpunosti upija te se počinje ravnati po njemu. Stvarnost se pojavljuje u granicama spektakla, a spektakl postaje stvarnost. Sam spektakl sebe predstavlja kao široku i nedostupnu stvarnost koja ne može biti dovedena u pitanje.⁸⁵ Spektakl se može definirati i kao oslobađanje od subjektivnosti s djelovanjem na fizička čula, ne

⁸² Welcome to Rijeka, broj 3, siječanj 2011., godina 2, str. 25.

⁸³ Welcome to Rijeka, broj 3, siječanj 2011., godina 2, str. 27.

⁸⁴ Welcome to Rijeka, broj 3, siječanj 2011., godina 2, str. 29.

⁸⁵ Bašta Balkana, objavljeno 23.4.2012., pogledano 7.4.2016.,

<http://www.bastabalkana.com/2012/04/drustvo-spektakla-ili-kako-se-laz-prizora-i-glamuroznih-obecanja-utvrđuje-u-svesti-ljudi-umesto-istine/>

nužno i u konstrukciji određenog subjekta.⁸⁶

10. Legende i mitovi

Razne priče o nastanku nekog događaja ili tradicije nastale su usmenom predajom, a kako godine prolaze te priče postaju bajke, a ljudi iz tih priča prikazuju se kao heroji, stoga je za mnoge tradicije teško razlučiti što se u stvari dogodilo a što nije, odnosno je li priča išla baš tako kakvu je mi danas znamo.⁸⁷

Identitet grupe koja se prisjeća zasnovan je na vezi s prošlošću. Kroz to prisjećanje grupa osigurava i utvrđuje svoj identitet.⁸⁸ Na taj način stvaraju se mitovi, priče koje su duboko ukorijenjene u život mjesta, grada, države i sl., a ne možemo razlučiti da li je sve istina, no iako nismo sigurni, nastavljamo vjerovati toj priči i vođeni njome obilježavati tradiciju ili pričati tu priču. Kao primjer može se navesti legenda o Svetištu Majke Božje Trsatske u Rijeci, koja govori o čudesnom dolasku Svete kućice iz Nazareta na Trsat 1291. godine za vrijeme vladavine kneza Nikole I. Frankopana, koji nakon odlaska Svete kućice u Loreto na istome mjestu daje graditi kapelu.⁸⁹ I dok ova legenda djeluje apstraktno ona i dalje živi. Iako to nije tema rada bitno je navedenu priču spomenuti, jer je uz karneval također veoma važna za grad Rijeku. Naime, zahvaljujući tom vjerovanju u Rijeci se nalazi najstarije Marijansko svetište u Hrvatskoj, koje pohode brojni vjernici, hodočasnici i turisti, čime je grad dobio na atraktivnosti kao centar vjerskog turizma.

No, uz ovu temu potrebno je osvrnuti se na legende o zvončarima i morčićima, jer su oni sastavni i neodvojiv dio Riječkog karnevala. Štoviše oni su i sinonimi za Rijeku i Riječki karneval. O morčiću postoji nekoliko legendi, a također i o zvončarima, jer su tijekom prošlih vremena postojali razlozi za takva prerusavanja te je i to zanimljiva tema za istraživanje.

Morčić je postao je prepoznatljiv suvenir grada Rijeke, naročito 90.-tih godina, a što je bilo potaknuto izvedbom kazališne predstave „Vježbanje života“ Nedjeljka Fabria i Darka Gašparovića, koja je praiizvedena u HNK Ivana pl. Zajca u veljači 1990.godine.

Naime, u općoj atmosferi traganja za riječkim identitetom, a potaknuti navedenom predstavom, Riječani su oživjeli upravo morčića kao simbol svoga grada i

⁸⁶ S predavanja kolegija Popularana glazba profesorice Grgurić, D. 24.11.2014.

⁸⁷ Wikipedia, objavljeno 12.12.2014., pogledano 21.6.2016., <https://hr.wikipedia.org/wiki/Mit>

⁸⁸ Assmann, J., *Kulturno pamćenje*, 2005. str. 62.

⁸⁹ Svetište Trsat, pogledano 21.6.2016., <http://www.trsat-svetiste.com/sedamstoljeca.htm>

vratili mu ono značenje koje je tijekom povijesti imao.⁹⁰ Posljednjih godina morčići u Rijeci prate sve važne događaje, a pogotovo za vrijeme Riječkog karnevala neizostavan su dio protokola u sklopu kojeg su uvijek u pratnji Meštra i kraljice Karnevala. Njihova pojava neprestano izaziva znatiželju i pitanja u očima promatrača koje zanima kako to da je baš morčić koji je crn vezan uz grad Rijeku, a to najčešće zanima strane posjetitelje.

Slika 14: Riječki morčići

Izvor: Arhiva Turističke zajednice grada Rijeke

Prva asocijacija na spomen morčića najčešće je zlatni nakit koji se uglavnom kroz povijest javljao u obliku naušnice, a potom se proširio i na druge vrste nakita kao što su prstenje, broševi, ogrlice, igle i sl. Naime, neki etnolozi i teoretičari humanističkih znanosti tvrde da je nakit univerzalni jezik svih ljudi, ali da se kroz nakit i način njegove primjene ogleda statusni simboli i ekonomska moć pojedinca ili društva. Iako se danas nakitu pridaje samo dekorativno značenje, to prije nije bilo jedino poimanje istog, a to se, dakako, odnosilo i na Rijeku.⁹¹ „Riječki je morčić imao podjednako dekorativnu i statusnu namjenu, ali i amajlijsku – vlasniku je donosio sreću.“⁹² Kada govori o podrijetlu morčića, Radmila Matejčić ističe da bi prirodno bilo njihov nastanak povezati s Venecijom, odnosno s povezanosti naših obala s Venecijom. Kako Matejčić kaže, mogućnost nastanka morčića je da je ideja došla preko Venecije, jer je u „17. i 18. stoljeću bila opsjednuta Orijentom, pa je tako uz orijentalne začine, mirise, tkaninu, odjeću i nakit, u odaje bogatih venecijanskih patricija uvela paževe i sluge –

⁹⁰ Tehnical F1 - Dictionary, pogledano 21.6.2016., http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_5_a.html

⁹¹ De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, Grafem d.o.o. Rijeka – Fiume, 2004. str. 7.-8.

⁹² De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 8.

crnce u orijentalnoj odjeći. To je potaknulo mnoge venecijanske zlatare da počnu izrađivati ukrasne igle u obliku crnca s turbanom, zlatnog poprsja, bogato ukrašenog dragim kamenjem, prozvanog „moretto”.,⁹³ Osim utjecaja Venecije, na nastanak riječkog morčića kao zlatnog nakita uticala je i opasnost od turske najezde tijekom 16. stoljeća. No, Rijeka nikada nije bila napadnuta jer je put Turke vodio iz Vinodola preko Grobnika na Klanu tako da je Rijeka bila izvan tog kruga.⁹⁴ Opasnost je uvijek bila prisutna, jer je Rijeka bila „ugrožena kao pozadinska baza za obranu Krajine i kao važna karika u obavještajnom sistemu između gradova Senja do Klisa i zemaljskog kapetana u Ljubljani. U toj atmosferi straha pojam Turčina je sinonim za vruga, za crnu spodobu s turbanom i nikakvo nije čudo da se identificira s pojmom maura, starog islamskog neprijatelja, koji se sve do Suska zalijetao u naše krajeve. Pored toga u mentalitetu ovog kraja nema ničega bez mitskog značaja te je sve ogrezlo u mitu; drveće, potoci, stijene i svaki kamen antropomorfiraju se, pa nije ni čudno da je strašan pojam, pojam njenog neprijatelja Turčina, dobiva ovdje ovakvu predstavu.“⁹⁵ Na temelju ovoga može se pretpostaviti da je morčić simbol te povijesne priče o strahu od Turaka, ali i simbol zahvale što je Rijeku ta napast zaobišla.

Na grad Rijeku veliki utjecaj imala je već spomenuta Venecija koja je bila veoma razvijena bogatim gradskim životom i običajima, svojom arhitekturom, školstvom, medicinom i sl. Ova dva grada bila su povezana trgovinom i trgovinom robljem, ali Rijeka je također i kovala lažan venecijanski novac što se Veneciji, naravno, nije svidjelo piše Canziani Jakšić. U to isto doba, u zaleđu Rijeke i sve do Soče bili su prisutni Turci 1468. godine koji su bili u osvajačkim pohodima želeći ove prostore pripojiti tada moćnom Turskom carstvu. Njihov put protezao se od Senja, Vinodola, Grobnika i Klane sve do Trsta. Kako su Hrvati pretrpjeli poraze na Krbavskom polju, a Mađari na Mohačkom polju, Turcima su putovi za daljnje osvajačke napade bili otvoreni. 1595. godine Turci su uništili grad Grobnik, a 1601. godine upravo na Grobničkom polju Turci su poraženi. Upravo taj poraz se u legendama vezuje na bitku koja se navodno dogodila između Hrvata i Frankopana s Tatarima 1242. godine također na Grobničkom polju.⁹⁶ Na temelju raznih povijesnih činjenica nastaju i priče,

⁹³ Fiuman.hr, objavljeno 13.3.2016., pogledano 25.4.2016.,

<http://www.fiuman.hr/kako-je-nastao-legendarni-rijecki-morcic/>

⁹⁴ De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 33.

⁹⁵ Matejčić, R., u: De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 33.

⁹⁶ De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 43.-44.

odnosno legende o nastanku morčića, a prvu legendu navodi Riccardo Gigante: „Tatari su 1242. godine, nakon što su godinu prije osvojili Ugarsku, slijedeći Belu IV. u bijegu, došli na more gdje su se utaborili na uzvisinama iznad Šibenika te su zemlju prelazili uzduž i poprijeko žareći i paleći. Tijekom jednog od njihovih pohoda, zaustavili su se na nekoliko kilometara od Rijeke, na Grobničkom polju, koje je tada bilo gotovo u cijelosti prekriveno vodom jezera, otkuda su bili prijetnja gradu. Riječani, u nemogućnosti sprječavanja nadiranja pljačkaša, obratili su se molitvama Nebu kako bi izmolili pomoć. Nebo se nije oglušilo na njihov vapaj, na njihovu tjeskobu i kad su Tatari namjerali napustiti taborište i nastaviti pohodom na Rijeku, na njih se sruši strašna tuča kamenja, poubija ih i zatrpa sve do vrata ostavivši im vidljive samo glave, pri čemu i jezero bijaše gotovo u potpunosti zatrpano. U spomen ovom čudesnom događaju, polje dobi naziv „Kameno polje“ koje je zadržalo do danas, a Riječani su počeli izrađivati zlatne glavice i stavljati ih da vise na ušima žena, a katkad i muškaraca, posebno ribara i pomoraca.“⁹⁷

Slijedeća je legenda o Zrinskom koju piše arheologinja i povjesničarka umjetnosti Radmila Matejčić. Ova legenda datira iz 16. stoljeća, doba kada su se Turci utaborili na Grobničkom polju te je i Rijeci prijetila opasnost od napada. S Gradine kod Jelenja Zrinski je odapeo strelicu koja je turskog pašu pogodila u sljepoočnicu i zatim se je turska vojska u strahu razbježala ostavivši za sobom turbane na polju. Za to vrijeme opsade stanovnici Rijeke molili su se usmjeravajući pogled prema nebu da kamenje s neba ubije Turke. Usred njihova bijega upravo to se i dogodilo te su Turci ostali zatrpani kamenjem. Kao uspomenu na taj događaj Riječani su svojim ženama izradili i poklonili naušnice s glavom pokrivenom turbanom.⁹⁸

U drugoj polovici 19. stoljeća Rijeka je sa svojim poznatim moretistima i njihovim umijećem izrade morčića postala najjače središte za izradu takva nakita pa se kao izraz autohtonosti nazivaju „riječki morčići“, koji se razlikuju od venecijanskog nakita.⁹⁹ Morčići su se nosili i kao amajlija ili srećonoša. Nosili su ih sinovi jedinci kao amajlije te ribari i pomorci, koji bi ih u slučaju brodoloma unovčili kako bi se mogli vratiti kućama. I tako nakon mnogo godina, morčić je postao jedan od najprepoznatljivijih simbola grada Rijeke, a također i izražava pripadnost gradu Rijeci. Posljednjih godina

⁹⁷ Gigante, R., u: De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 45.

⁹⁸ Matejčić, R., u: De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*, str. 46

⁹⁹ Tehnical F1 - Dictionary, pogledano 21.6.2016., http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_5_a.html

motivi morčića izrađuju se od raznih materijala i apliciraju se na razne predmete (čaše, kutije, majice, nakit...).

On je simbol koji prati mnoge događaje u gradu Rijeci, a posebno se ističe na Riječkom karnevalu čiji je zaštitni znak i maskota službeno postao 1991.godine, i od tada svake godine morčići otvaraju Riječki karneval, sudjeluju na brojnim protokolarnim događanjima, predvode Dječju i Međunarodnu karnevalsku povorku na čelu s Meštrom i kraljicom Karnevala, a tijekom godine sudjeluju na brojnim karnevalima u zemlji i u svijetu, kao predstavnici Riječkog karnevala. Zato je priča o morčiću važna za ovaj rad, jer bez morčića ritual karnevala ne bi bio isti, odnosno ne bi imao istu priču, a možda bi umjesto morčića neka druga maskota ili legenda zauzela titulu zaštitnika grada i Riječkog karnevala i neki drugi lik našao bi se na njegovoj službenoj zastavi.

Uz morčice, uz riječki kraj veže se još jedna veoma poznata maskota, a to su zvončari.

Slika 15. Zametski zvončari

Izvor: www.rijeki-karneval.hr

Zvončari su fenomen Kvarnera i taj fenomen znanstveno, a ni predajno nije još u potpunosti istražen. Njihova pojava se veže uz mesopusne dane te imaju misiju odvrćanja od zlih duhova odnosno od tjeranja zime i prizivanja proljeća i plodnosti. Prije svega valja napomenuti kako zvončar ne može biti svatko, a time vidimo kako tradicija zvončara poput Riječkog karnevala ima čvrste temelje. Naime, biti zvončar iziskuje discipline, odricanje, snagu i volju, a u nekim zvončarskim skupinama podrazumijevaju se i korijeni odnosno obiteljska tradicija. To je tradicija koja se prenosi s koljena na koljeno. Odricanje i žrtvovanje zvončara koje se već ritualno i tradicijski održava i prenosi, njihovo prisustvo na Riječkom karnevalu i aktivnost u

raznim manifestacijama u vrijeme mesopusnih običaja od Antonje do Pepelnice, daje Rijeci i njezinom karnevalu veliki značaj, ugled i ponos. Ono na što grad Rijeka i okolica mogu biti izuzetno ponosni je činjenica da su 2000. godine zvončari kastavštine uvršteni na UNESCO-ovu listu hrvatskih nematerijalnih kulturnih dobara.¹⁰⁰

Slika 16. Halubajski zvončari

Izvor: www.rijecki-karneval.hr

Zanimljiva je narodna predaja o postanku zvončara koja također vuče korjene s Grobničkog polja, a pretpostavlja se da je potaknuta borbama između Hrvata i Turaka. Narod nije znao na koji način se više obraniti od prodora Turaka stoga su se “ljudi obukli u životinjske kože, oko pojasa stavili praporce i na glavu maske.”¹⁰¹

Kako se s vremenom sve mijenja tako je i izgled zvončara mijenjan kroz povijest. Naime, prije nego je zapadna Kastavština Rapalskim ugovorom 1918. godine pripala Kraljevini Italiji, zvončari cijele Kastavštine nisu se bitno razlikovali, no danas je ta razlika veoma uočljiva. K tome, Rapalskim ugovorom došlo je i do zabrane nošenja maski, pa je zvončarima s tog područja ostala samo krabujosnica sa zelenilom i papirnatim cvijećem, a zvončare tog tipa nalazimo u Rukavcu, Mučićima, Bregima, selu Zvoneće, Vlahovom Bregu i Korenskom. Halubajski zvončari pripadaju istočnom dijelu Kastavštine, a rezultat toga je očuvana maska zoomorfnog oblika.¹⁰² Danas se zvončari razlikuju u izgledu maski (krabujosnica), kostima (košulja ili mornarska majica, broj i veličina zvona) te koreografiji.

¹⁰⁰ Welcome to Rijeka, broj 3, siječanj 2011., godina 2, str. 9.

¹⁰¹ Šepić-Bertin, F., *Zvončari, partenjaki, feštari, maskare*, 1997. str. 14.

¹⁰² Wikipedia, objavljeno 21.6.2014., pogledano 30.8.2016., <https://sh.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Ddari>

Svi ovi događaji, mitovi i legende iz prošlosti kreirali su tradiciju grada kakvu danas poznajemo i svake godine na Riječkom karnevalu morčići i zvončari svojim sudjelovanjem i nastupom oživljavaju sjećanje na prošla vremena, povezuju prošlost i sadašnjost i pokazuju bogatstvo i ponos grada Rijeke i okolice. K tome i pričaju povijesne priče svojih krajeva aktivnim sudjelovanjem na tradicijskim okupljanjima, a proučavajući ih vidimo ozbiljnost u njihovom nastupu čime svjedoče poštivanje običaja svog kraja.

11. Mediji i kultura

Karnevalski običaj kao i politika događaji su vezani uz kulturu, a također su i medijski popraćeni. Riječki je karneval kao što je u radu već dano naslutiti jedna od prepoznatljivih manifestacija grada Rijeke i okolice, turistička atrakcija koja je kroz dugogodišnje održavanje postala pravi riječki brend, koji promovira kulturu i običaje Rijeke i Kvarnera. No, da bi se ta promocija ostvarila, osmislila i predstavila svim sudionicima neophodni su mediji koji će sve popratiti i predstaviti javnosti.

Temeljem medijskog praćenja Riječkog karnevala u zemlji i inozemstvu, očito je da Riječki karneval pobuđuje sve veći interes kako kod domaćih i inozemnih novinara, tako i turista. Riječki karneval je uvršten u ponudu domaćih i inozemnih turističkih agencija koje nude program boravka na Kvarneru u vrijeme održavanja Riječkog karnevala. Pojačanim aktivnostima na društvenim mrežama, rezultiralo je odličnim posjetom mrežne stranice Riječkog karnevala www.rijecki-karneval.hr. Pored toga, jače isticanje karnevalskih događanja u medijima također je dovelo do veće posjećenosti mrežne stranice.¹⁰³ Nadalje, svake godine realizira se prijenos Dječje i Međunarodne karnevalske povorke na mrežnim stranicama Riječkog karnevala, a posljednje dvije godine dodatno i preko live-stream prijenosa na YouTube kanalu Riječkog karnevala <https://www.youtube.com/watch?v=yroLVAgniSc> (mrežna stranica aktivna samo u vrijeme direktnih prijenosa povorki zbog autorskih prava), koji se je u Hrvatskoj mogao pratiti i putem izravnog prijenosa na Kanalu Ri te u programu HR Radio Rijeka. Nakon završetka povorke snimke se mogu ponovno pogledati na mrežnoj stranici Riječkog karnevala www.rijecki-karneval.hr¹⁰⁴

Riječki karneval je već nekoliko proteklih godina istican kao TOP događaj hrvatskog turizma od strane Hrvatske turističke zajednice, a kao takav promovira se

¹⁰³ Informacija dobivena iz Turističkog informativnog centra grada Rijeke 15.6.2016.

¹⁰⁴ Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke D.D. 15.6.2016.

dodatno u sklopu dodatnih promidžbenih aktivnosti projekta Hrvatska 365. Prema dobivenim podacima koje je dobila Turistička zajednica grada Rijeke od Porezne uprave, potvrđeno je da Riječki karneval ima snažan utjecaj na gradsku ekonomiju.

Također prema podacima iz Turističke zajednice grada Rijeke, radio spotovi Izbora kraljice Riječkog karnevala Dječje i Međunarodne karnevalske povorke emitirani su preko radijskih medijskih pokrovitelja, direktni televizijski prijenosi Dječje i Međunarodne karnevalske povorke emitirani su na lokalnoj televiziji Kanal Ri, a kako je već spomenuto online prijenosi prikazivani su u live-streamu preko YouTube kanala koji je realizirala tvrtka Multilink.¹⁰⁵

Nadalje, već godinama Novi list izdaje posebne priloge posvećene Dječjoj i Međunarodnoj karnevalskoj povorci koje izdaje kao posebno izdanje po završetku istih. Nadalje, Hrvatska udruga karnevalista, koja je osnovana u Rijeci, a danas okuplja 49 hrvatskih karnevala i karnevalskih grupa, svake godine izdaje vlastiti časopis *Hrvatski karnevalist*. Uvidom u brojeve 2, 4, 5, 6 i 10 navedenog časopisa uočila sam da je u svakom broju priložen godišnji program rada u kojem je između ostalog navedeno i kako svi članovi Udruge moraju posebnu pažnju posvetiti komunikaciji s medijima tj. moraju pravovremeno informirati medije o radu Udruge.

12. Istraživački dio

Za potrebe diplomskog rada kontaktirala sam djelatnike Turističke zajednice grada Rijeke koji su bili spremni na suradnju te su mi omogućili uvid u službenu arhivu, pružili mi potrebne informacije i povezali me s ljudima koji su relevantni za temu koju ovaj rad obrađuje, a i koji također surađuju s Turističkom zajednicom grada Rijeke. Razgovarala sam s dvanaest osoba različitih profila kojima sam postavila petnaest unaprijed pripremljenih pitanja, a oni su rado i spremno odgovarali. U razgovorima s njima željela sam saznati njihovo mišljenje o Riječkom karnevalu, koji je smisao i cilj koji se njime želi postići, poruke koje se kroz njega odašilju te koliki značaj ima za grad Rijeku i Hrvatsku. Nadalje, zanimalo me je koliko se društveno-političke prilike u društvu održavaju na Riječki karneval te koliko utiču na izbor maski. S obzirom da većina ispitanika sudjeluje ili prati Riječki karneval gotovo od samih početaka zanimalo me je njihovo mišljenje o uticaju tradicije na današnji izgled te manifestacije, odnosno koliko i kako međusobno utiču i isprepliću se. S

¹⁰⁵ Informacija dobivena od djelatnika Turističke zajednice grada Rijeke D.D. 15.6.2016.

obzirom na to da tema rada sadrži pojmove o kulturi sjećanja i ritualima zanimalo me je na koji ih način ispitanici povezuju s Riječkim karnevalom te da li Korzo smatraju njegovim mjestom sjećanja. Zanimao me je i stav ispitanika glede razloga zbog kojih se ljudi udružuju i sudjeluju u programima Riječkog karnevala, kao i njihov stav o ljudima koji karneval i danas smatraju poganskim običajem te njihovo mišljenje o maskiranju svećenika. Na kraju tražila sam njihovo mišljenje o tome koje su sličnosti i razlike karnevala s povorkom Dana sjećanja u Vukovaru. U daljnjem tekstu slijedi obrađeni materijal prikupljen od strane ispitanika.

12.1. O značaju i počecima karnevala

Ispitanici su u svojim odgovorima isticali da je kroz povijest maškaranja poznato da su Riječani oduvijek rado učestvovali u tradicijskom i kostimiranom maškaranju kroz maškarane zabave koje su se održavale u samom gradu, ali i u okolnim mjestima (npr. Krasica, Bakar, Škrljevo, Hreljin, Kraljevica...), dok se je tradicijski oblik (zvončari, feštari, krabunosi) održavao u bližoj i daljnoj okolini Rijeke. Jedna ispitanice vrlo je emotivno pričala o Riječkom karnevalu te napomenula „kako bi bilo tužno kada bi Riječki karneval izgubio dušu“. Pod pojmom „izgubiti dušu“ aludirala je na preveliki broj grupa i njihovu preveliku masovnost, a naročito na njihove često nedorečene ili brzo „sklepane“ kostime za povorku samo da mi mogli proći Korzom (odnosi se uglavnom na grupe koje predstavljaju škole i neke fakultete kod kojih članstvo nije stalno, nego se okupe jednom godišnje samo zbog sudjelovanja u Međunarodnoj karnevalskoj povorci). Često se kod takvih grupa ne može ni razumjeti što predstavljaju i što kostimom i nastupom žele reći, ne dolazi do izražaja njihova poruka, ako poruke uopće ima.

Većina ispitanika se složila da je najbitnija dobra zabava koja nosi dobru energiju u društvu, da se širi pozitivna i veselje. Jedna ispitanica istaknula je da posebno voli grupe koje odašilju pozitivne, šaljive, satirične i duhovite društvene poruke te smatra kako bi takvih karnevalskih grupa trebalo biti puno više, ali podržava i lijepo kostimirane karnevalske grupe koje svojim kostimima obogaćuju sam karneval. Spoj tradicijskih i lijepo kostimiranih grupa čini poseban spoj koji naš karneval čine zanimljivim, neobičnim i prepoznatljivim.

Riječki karneval može se gledati kao manifestaciju koja je grad Rijeku odavno odvela u Europu. Većina ispitanika je rekla da je on primjer oživljavanja i očuvanja tradicije, a usto je i postao turistički proizvod koji je zahvaljujući promidžbenim

aktivnostima postao i brend grada Rijeke ali i jedan od važnih baštinskih resursa. Zahvaljujući raznovrsnim kulturno-zabavnim i sportskim programima koji se održavaju u sklopu Riječkog karnevala te promotvnim aktivnostima i sudjelovanju u promocijskim nastupima na karnevalima u zemlji i svijetu Riječki je karneval postao dijelom identitetne karte Rijeke i Hrvatske, koji na taj način promovira grad Rijeku diljem svijeta. Sama pomisao na Riječki karneval podrazumijeva cjelogodišnje maštanje, zabavu, budi pozitivnu energiju, izaziva obilje emocija, a shvaća se kao nastavak davno započete tradicije i baštine, želeći pri tom realizacijom projekta (zadane teme maske) dio običaja svog mjesta prenijeti na riječko Korzo. Riječki je karneval prema riječima i mišljenju jedne ispitanice spektakl odnosno predstava koja uvijek iznova budi nadu za ispunjenjem koje se odnosi na zabavu, opuštanje i simulaciju, no navodi da je često i riječ o velikom uprizorenju koje se dijeli na one koji predstavljaju i one koji promatraju.¹⁰⁶ To je događaj koji pršti radošću, ponosom jer samim pojmom Riječkog karnevala on asocira na grad Rijeku. Riječki karneval jest Rijeka i on se može smatrati također primjerom razvoja riječkog urbanog turizma, jer za vrijeme karnevalskih dana na području grada Rijeke ne možemo ne primjetiti privlačne i raznovrsne događaje koji su organizirani na ulicama i trgovima. On nudi slutnju lokalnog identiteta, iluziju da se svi dobro zabavljaju. To je veliki spektakl koji uzbuđuje i ispunjava praznine u kulturnom i društvenom životu grada. Istvremeno aktualizira Rijeku u širem kontekstu.¹⁰⁷

Što se samih početaka Riječkog karnevala tiče, ispitanik koji je po struci povijesničar umjetnosti, istaknuo je da o karnevalu zna po usmenoj predaji i fotografijama s kraja 19. i početka 20. stoljeća kao i u međuratnom i poslijeratnom razdoblju, ali se također živo sjeća prve povorke po Korzu koja je inicirana od strane Turističke zajednice grada Rijeke.¹⁰⁸ Zatim ispitanica koja je antropologinja pami dane kada je karneval u Opatiji bio dominantan i posjete zvončara gradu navodi kao jednu od potki od koje se razvio Riječki karneval.¹⁰⁹ Drugi ispitanici su odrastali s Riječkim karnevalom koji se u obitelji iščekivao s veseljem, s druge strane opisuju i entuzijizam koji je na samim počecima obnovljenog karnevala vladao u Turističkoj zajednici grada Rijeke (ondašnjem Turističkom savezu općine Rijeka) kada su samo tri karnevalske grupe prošetale Korzom. Te tri grupe, Halubajski zvončari, Lako ćemo

¹⁰⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016.

¹⁰⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016.

¹⁰⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom T. C. 4.7.2016.

¹⁰⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016.

i Pehinarski feštari ušli su već u povijest Riječkog karnevala koje tradicionalno svake godine bez prestanka aktivno sudjeluju u Međunarodnoj karnevalskoj povorci i ostalim manifestacijama u riječko karnevalsko doba. Da bi sve to bilo moguće, političke strukture Grada Rijeke omogućile su da se tradicija obnovi što je, očito, dalo pozitivne rezultate. Prije nego se tradicija obnovila, davne 1982. godine, ispitanici se sjećaju kako su se godinama Halubajski zvončari, članovi tradicijske grupe iz Viškova koji su željeli sačuvati, oplemeniti i pokazati tradiciju svog grada i okolice neorganizirano skupljali i prošteni Korzom nabijeni emocijama entuzijazma, nostalgije, želje za druženjem i zajedništvom. Sve je krenulo iz malene lokalne manifestacije koja je s godinama prerasla u jedan od najvećih događaja u Hrvatskoj, a u svijetu je priznat kao 3. karneval po popularnosti i prepoznatljivosti što je kako za Rijeku tako i za Hrvatsku priznanje na koje se može gledati s ponosom. No, prema riječima jednog od organizatora same manifestacije, najveće postignuće uz promidžbu karnevala, izuzetno je kvalitetna organizacija koja se kontinuirano unapređivala s ciljem da se kultura, tradicija i običaji, a pored njih i uključeni ljudi u samu organizaciju, još bolje okupe i prezentiraju. Prije nego li se karneval u Rijeci obnovio jedna ispitanica se sjeća još kao dijete da je njezina obitelj i poslijeratno bila učesnik zvončara, te je već tada osjetila „dah“ običaja. U Rijeci je već tada bilo puno ljudi koji su se maskirali i odlazili na maskirane zabave po okolnim mjestima, jer se Rijeka u to vrijeme nije mogla pohvaliti maškaranim zabavama, govori aktivna učesnica Riječkog karnevala koja je usto vodila i grupu Lako ćemo koja je, kako je u radu već napomenuto, bila jedna od tri grupe koja je prošetala 1982.godine riječkim Korzom. Posebno zadovoljstvo skreće na djelatnice Ines Boban-Štiglić i Gordanu Klimko iz Turističke zajednice grada Rijeke, koje su prepoznale potencijal te danas velike organizirane i urbane manifestacije, a i dan danas smatra da su njih dvije svojim entuzijazmom bile i ostale alfa i omega, žile kucavice u stvaranju Riječkog karnevala novije povijesti koja počinje 1982.godine.¹¹⁰

12.2. O pojmovima tradicija, mit i legenda, o zvončarima i morčićima u Riječkom karnevalu

Nadalje, kako je u radu već navedeno, uz Riječki karneval neizostavni su pojmovi tradicija, mit i legenda, a moji su ispitanici i na te teme dali svoje komentare. Naime,

¹¹⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M. V. 19.7.2016

oni sva tri pojma smatraju vezanima uz događanje koje se odnosi na karneval koji pomuti razum tisućama ljudi u Rijeci i okolici. Istaknuli su da je maskiranje dio tradicije ovog kraja koja je usko vezana i neraskidiva s mitovima, legendama, ali i svakodnevnim aktivnostima poput stočarstva i lova gdje se čovjek u cilju svoje preobrazbe maskirao. Tradicija maškaranja postoji od pamtivjeka, a pojam legende vezuje se na pohode Zvončara koji su tjerovali divlje životinje u šumu radi ispaše domaće stoke, a za te potrebe maskirali su se u strašne maske kakve nose i danas. Za neke je veza s tradicijom ona naj snažnija, jer u osnovi karneval i sva događanja vezana uz njega pridonose očuvanju tradicije tog kraja. Mitovi i legende su nešto što u ljudima izaziva znatiželju, a k tome daje i jednu dozu mističnosti. Upravo ta mističnost kod nekih karnevalskih grupa dolazi do izražaja te svojom maskom i alegorijskim kolima donose čaroliju i bajku u Rijeku na Korzo, želeći svim sudionicima donijeti na barem jedan dan razbibrigu te omogućiti da se osjećaju kao djeca u bajci. Svakako, mističnost je nešto što bi u karnevalu trebalo biti naglašeno. Temeljem tradicije se i organizira današnji karneval u Rijeci, a mitovi i legende su zanimljive priče u promidžbi Riječkog karnevala, odgovorila mi je bivša djelatnica Turističke zajednice grada Rijeke zadužena za marketing i promidžbu same manifestacije. Zatim, nekima je na pitanje o povezanosti mitova, legendi i tradicije s Riječkim karnevalom bilo teško odgovoriti, jer svatko ima svoju definiciju karnevala i svakome on znači nešto drugo. Stoga je za neke legenda samo osjećaj koji ostaje nakon prolaska povorke znajući da si bio dio nečega što će tek jednog dana postati legenda i o čemu će tek pričati i pisati budući naraštaji. Za druge je Riječki karneval poveznica koja spaja ta tri navedena pojma. On spaja tradiciju preko tradicionalnih maškaranih grupa koje prezentiraju svoje i do više stoljeća unazad stare običaje, ali i druge urbane grupe koje u ,svojem sudjelovanju pripremaju programe koji se temelje na starim ali i modernim mitovima i legendama. Kako život ide dalje tako se tradicije i mijenjaju. Naime, karneval polazi od tradicije, ali je također nastoji uobličavati i na suvremene načine. Prema riječima ispitanice, Riječki karneval se djelomično naslanja na tradiciju i ideju karnevala na ovim prostorima, a navodi da ovaj karneval koristi u svojoj promidžbi i legendu o morčićima.¹¹¹ Znanje o mitovima je uvijek dobrodošlo kao polazište nekim grupama za osmišljavanje maski, za govor suvremenijim aktivističkim jezikom kako je već ranije navedeno. Ako toga nema, ako se tradicija

¹¹¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016

ne mijenja i ne razvija u korak s vremenom, dolazi do muzejske i možda konzervativne situacije.

Neizostavno pitanje bilo je dakako i o zvončarima i morčićima, i svi ispitanici su se složili da su i jedni i drugi neizostavni dio Riječkog karnevala i da su vezani uz pojmove tradicije, mita i legendi. Jedna je ispitanica rekla da poveznica postoji ako pratimo etimologiju riječi mit kojeg objašnjava kao predajno vjerovanje starih naroda o podrijetlu svijeta, prirodnim pojavama, bogovima i legendarnim herojima ili bajka, priča, izmišljotina, nevjerodostatan prikaz nekih događaja.¹¹² Dvoje ispitanika složilo se je u mišljenju da poveznice između zvončara i morčića nema, jer zvončari predstavljaju ruralnu tradiciju dok su morčići vezani uz urbanu tradiciju odnosno legendu.¹¹³ Slijedeći ispitanik također ne nalazi sličnosti između njih navodeći kako zvončari i morčići nemaju isto značenje u shvaćanju pusnih običaja. Zvončari su po njegovu mišljenju praiskonski i isključivo vezani uz pusne običaje, te su preteča samog karnevala i njegov najvažniji simbol. Morčići se javljaju značajno kasnije na području Kvarnera i Istre, a u doba Venecijanske republike. U to doba stanovnici Venecije su bili opsjednuti Orijentom, pa tako i morčićima koje su koristili za sreću odnosno kao nakit i ukras. Morčići sami po sebi nemaju nikakve veze s pusnim običajima našega kraja, već se priključuju karnevalu tek u vrijeme novopokrenutog Riječkog karnevala krajem 20.stoljeća.¹¹⁴ (Prvi put sudjeluju u programu Riječkog karnevala 1993.godine). Slično mišljenje navodi ispitanik koji kaže da je riječ o motivima danas objedinjenih zajedničkom kvarnerskom baštinskom pričom, ali polazno nevezanima, jer zvončari potječu iz ruralnih, planinskih, stočarskih kultura, a morčići upućuju na more i Mediteran, spona s gradskom kulturom Venecije.¹¹⁵ Zvončari su dio tradicije koja je naravno vezana uz mitove, legende i svakodnevne aktivnosti poput stočarstva, lova i priziva novog godišnjeg doba, dok morčića vezemo uz legendu i zaštitni znak Riječkog karnevala.¹¹⁶ Obje „maskote“ su tradicija, mit i legenda, a korijene vuku iz praznovjera.¹¹⁷ Poveznica između ove dvije maskote je prema jednoj ispitanici uvijek ista nit, a to je želja da se život kakav je nekoć bio ne zaboravi.¹¹⁸ Ponavljanjem rituala nastane tradicija. Mitom se može navesti pojava

¹¹² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M. V. 19.7.2016.

¹¹³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016 i s ispitanikom T. C. 4.7.2016.

¹¹⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

¹¹⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹¹⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom A. Š. 12.7.2016.

¹¹⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N. 15.7.2016.

¹¹⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M. L., 8.7.2016.

morčića, a spajanjem pojmova tradicije i mita nastaje „Korzo“ ili Riječki karneval.¹¹⁹

Nadalje, jedan ispitanik nalazi poveznicu između zvončara i morčića navodeći kako su i jedni i drugi u puku označavali nekoga tko se bori protiv zla, čuva svoje i navješćuje dolazak ljepših vremena.¹²⁰ I jedni i drugi postali su prepoznatljivi znak Riječkog karnevala, stoga je morčić postao i njegov logo. Morčići imaju svoju priču, a ta priča veže se s mitovima i legendama, koja se stalno spominje i koristi se u promidžbene svrhe. Atraktivnost zvončara i morčića koristi se u većini promocija i nastupa u inozemstvu, najprepoznatljiviji su suveniri Riječkog karnevala, ta dva motiva sa svojom pričom, odnosno legendom, a ono što je posebno u intervjuu istaknuto je to da povorke počinju s morčićima a završavaju sa zvončarima.¹²¹ Početak i kraj su obilježeni s najznačajnijim i prepoznatljivim motivima Riječkog karnevala, oni su postali njegovo srce i duša. Zaposlenik Turističke zajednice grada Rijeke opširnije odgovara na ovu temu kazujući da kada se govori o tradiciji u aspektu tzv. službeno potvrđenog statusa, tu je zasigurno broj 1 UNESCO i preko toga zaštićeno obahajanje zvončara na području Kastavštine odnosno u konkretnom slučaju Halubajskih zvončara koji su i pokrenuli tu inicijativu. Što se tiče morčića, iako se smatra legendom, ali svaka legenda se u pravilu zasniva na jednoj dokazanoj činjenici koja se tijekom prenošenja pretvara u legendu, Morčići su se u proteklim stoljećima pretvorili iz legende dodatno i u jednu tradiciju. Morčići tako u sklopu Riječkog karnevala predstavljaju njegov zaštitni znak koji se temelji na legendi (i djelomično činjenično dokazano) dok se u tradiciju pretvorilo od samih stanovnika koji su Morčiče pretvorili u simbole zaštite (može se reći i neki oblik poganskog božanstva), ali i u neslužbeni oblik plaćanja/valute koji je kao i moderna kreditna kartica bila prihvaćena u skoro cijelom svijetu.¹²²

12.3. Tradicija nekad i sad, sličnosti i različitosti

Kao što znamo karneval kakvog mi danas znamo nije izvorni, već je novoobnovljeni. Stoga sam svoje ispitanike ispitala i na tu temu. Današnji karneval gaji tradicijska događanja i elemente, ali i ono što je prisvojio i stvorio kroz svoj rast, a mora prihvaćati novo, biti suvremen i zanimljiv sada i u budućnosti.¹²³ Riječki karneval

¹¹⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016.

¹²⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom J. K. 8.7.2016.

¹²¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom G. K. 30.6.2016.

¹²² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom D. D. 1.7.2016

¹²³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom T. C 4.7.2016

nikako ne izlazi iz tradicije pezentiranja života koji se odvija u gradu i okolici. Jasno je da se promjena dešava ovisno o tematici koja je aktualna, ali način ostaje isti.¹²⁴ Sličnosti mora biti jer je karneval kakvog mi znamo nastavljen na temelju onog tradicionalnog kojeg smo baštinili od naših predaka. Stoga postoji poveznica, jer su karnevalska tradicija i običaj naših krajeva upravo temelj novoobnovljenog karnevala samo obojen u svoje novo ruho.¹²⁵ Kao što je u radu već navedeno današnji je karneval oblikovan kao spektakl od strane organizatora i jedna od ispitanica smatra da to više nije spontani izraz pučke kulture, jer pravila ponašanja proizlaze iz organizacije i organizatora. Smatra da sudionici služe svrsi koja je određena „odozgo“. Znatno je manje spontanosti danas nego u nekadašnjim karnevalima iz urbanog konteksta, a društvena kritika je također slabašna.¹²⁶ Današnji karneval prema mišljenju jednog ispitanika ima evropski štih, ali ima u sebi dio tradicije a ima i manje klasičnih maškara.¹²⁷ S druge strane o pitanju tradicije dvoje ispitanika je navelo suprotan odgovor. Jedan ispitanik tvrdi da se tradicija nije promijenila već se promijenio karakter te kaže da sličnosti u samoj biti karnevala sa prijašnjima ima jer imaju isto polazište, ali problem koji se nazire jest opasnost od komercijalizacije tradicije.¹²⁸ Druga ispitanica koja kaže da tradicija jest promijenjena govori da iako tradicija jest promijenjena da se temelji na prošlosti, a tradicija mašakaranja se prenosi s koljena na koljeno. Prije su maškare bile više zastupljene u okolnim mjestima Rijeke, a Riječki karneval ih je okupio kroz organizaciju karnevalskih povorki u centru Rijeke. K tome, događanja su popraćena velikom medijskom pažnjom i svim je sudionicima čast predstaviti se na Korzu gdje podjednako sudjeluju tradicijske i „novokomponirane“ urbane grupe.¹²⁹ S njom se složio još jedan ispitanik koji kaže da se ne mijenja tradicija već ljudi i okolnosti življenja. Karneval prati nova događanja, ali se oslanja na tradiciju „Krepat ma ne molat“ i očuvanje svoga identiteta.¹³⁰ Naime, današnji karneval predstavlja jedan urbani karneval s ciljem prezentiranja tradicije i plesnjaka/balova/zabave dok su na istom području prijašnji karnevali zapravo bili upravo navedeni plesnjaci/balovi/zabave, dok su npr.obahajanja služila tzv.poganskim običajima lokalnog pučanstva i nisu bila dio karnevalskih događanja ili uopće poimanja

¹²⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M. L. 8.7.2016.

¹²⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M.V. 19.7.2016.

¹²⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016.

¹²⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom A. Š. 12.7.2016.

¹²⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N. 15.7.2016.

¹²⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom G.K. 30.6.2016.

¹³⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R., 5.7.2016.

da su imalo dio karnevalskih događanja. Karneval kakvog danas znamo je novokomponirano događanje koje služi za zabavu lokalnom stanovništvu, ali sada i s uključenim turistima, no i dalje sve u mjeri da se ti novi običaji uklope u zabavu kroz koju će se promovirati višestoljetna tradicija održavanja samog karnevala u Rijeci.¹³¹

Zanimljiva informacija je i mišljenje kako danas gradskim središtem uglavnom paradiraju skupine iz riječkog prstena koji je njegovao različitu maškaranu tradiciju, pa se može reći kako se za karnevalskih dana selo spustilo u grad. Na temelju toga rečeno je kako ovaj karneval nije tipična riječka priča, ali je medijskim plasiranjem u glavama barem jednog dijela javnosti u međuvremenu takvim postala.¹³² Naime, današnji karneval se u mnogočemu razlikuje od karnevala iz prošlosti. Ako usporedimo same povorke s početka i kraja 20. stoljeća može se vidjeti drastična razlika u gotovo svemu. Nekada je povorka bila više po mjeri grada u kojem se nalazi, od glazbe, kostima, alegorijskih kola do samog shvaćanja tradicije i kvalitete toga doba. Nekada su ljudi više poklanjali pažnju kvaliteti i ugledu, te je pripadnost nečemu pobuđivala ponos. Danas, nažalost, sve je brzo i jeftino, pa tako i karneval tj. povorka. Danas imamo masu, a nažalost tu masu ne prati uvijek i kvaliteta. Veliki broj sudionika karnevala se ne trudi dovoljno, a neke uopće nije ni briga. Stoga, danas imamo ekstrem u kojem postoje grupe koje ulažu cijelu godinu kako bi prezentirale naš kraj u najboljem svijetlu, dok s druge strane imamo grupe odnosno ljude koji smatraju karneval kao cjelodnevni izlazak bez ikakve odgovornosti, te se nimalo ne trude. Uz navedeno imamo tradicijske grupe, koje su već spominjane u radu, a koje su uvijek na visini zadatka te čine nebrušeni dijamant Riječkog karnevala. No, svjedoci smo da se tradicija mijenja kada djeluje izvan sredine u kojoj je nastala, kao npr. paljenje baklji kod Halubajskih zvončara koji su u želji da budu što atraktivniji prilikom sudjelovanja u Rijeci ubacili elemente kojih nije bilo u njihovom izvornom nastupu.¹³³

12.4. Kako su povezani pojmovi kulture sjećanja i rituala uz Riječki karneval

Nadalje, pitanje koje je također bilo neizbježno odnosilo se na povezanost Riječkog karnevala s pojmom kulture sjećanja i rituala. Naime, ta dva pojma u današnjem karnevalu je jako teško povezati. Radi se o tome da tradicijske grupe njeguju rituale, odnosno pusne običaje naših starih, dok s druge strane urbane grupe

¹³¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom D.D. 1.7.2016.

¹³² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹³³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

gube vezu s ritualima iz prošlosti. Primjerice, prije otprilike stotinu godina postojale su urbane grupe tadašnjeg doba, ali su bile uklopljene u prostor i značajke toga vremena. Alegorijska kola nisu bila kao današnji šleperi već su to činila zaprežna kola, tj. fijakeri i kočije. Ona su se svojim dizajnom uklapala u dizajn tadašnjih zgrada. Tadašnje urbane grupe nisu imale razglase već su koristili klasična glazbala, a danas urbane grupe djeluju invazivno na prostor s obzirom da ih većina koristi već navedene šlepere s brzinski složenim poluprikolicama koje bi nam trebale ispričati neku priču, a k tome koriste i jake razglase koji guše tradicijske grupe koje se nalaze ispred ili iza njih u povorci. Rezultat navedenog je taj da dolazi do smanjene vizualne i zvučne dojmljivosti što u konačnici odmaže razvoju karnevala i pomaže u gubitku veze s našim starima i njihovim ritualima. Uz to, dolazi i do toga da stvaramo novu nekvalitetnu tradiciju zaboravivši na pouke naših starih.¹³⁴ No, bez obzira na to karneval mora nastaviti živjeti. Činjenica je i ta da postoji kultura ritula koja je karakteristična za svaku pojedinu grupu u povorci. Razlika je u ponašanju grupe u povorci 1982. i iste te grupe u povorci 2016. godine, ali su obilježja tj, sama bit ostala ista, a ispitanik u iznošenju ovog podatka aludira isključivo na tradicioalne grupe. Bit svega je očuvanje tradicije koja mora biti osnova za rad, odnosno život određene grupe.¹³⁵ Slijedeći ispitanik odgovorio je također navodeći isključivo tradicijske grupe u kontekstu njihove uključenosti i aktivnosti od samih početaka Riječkog karnevala do danas, da svakako doprinose očuvanju kulture i tradicije našeg kraja kroz prezentaciju prošlosti i očuvanju tradicije.¹³⁶ Kao što znamo, karneval sam po sebi, kao i drugi običaji i rituali dinamizira kalendarsku godinu. Neka kolektivna sjećanja dobiju svoj oblik kroz teme i maske, uprizorenja koja se aktualiziraju u povorci. No, ovaj je karneval prvenstveno povorka koja je sama sebi svrhom, a ono što je slabo to je društvena interakcija, a upravo je ona temeljni sadržaj rituala vezanog uz karneval.¹³⁷ Svaka tradicija koja opstane kroz vrijeme, pa makar i u nekom novom obliku jest spona prošlosti i sadašnjosti.

12.5. Ritualno i mitsko

Svakako je bilo važno postaviti i pitanje o povezanosti ritualnog i mitskog djelovanja, a ta dva pojma mogu se povezati u kontekstu tradicijskih grupa koje

¹³⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

¹³⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016.

¹³⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom A. Š. 12.7.2016.

¹³⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom L. N. 21.7.2016.

sudjeluju u karnevalu jer svojim ritualima i dan danas oživljavaju mitove, dok se ta dva pojma ne mogu primjeniti na urbane grupe.¹³⁸ Riječki karneval „ritualno“ počinje 17. siječnja na blagdan sv. Antona dizanjem zastave, a zatim slijede razne kulturno-zabavne i sportske manifestacije poput Izboru kraljice Riječkog karnevala, pučkih fešti, izložbi, tradicijskih i sportskih manifestacija, prigodnih kazališnih predstava, raznih koncerata, balova i na kraju sve završava paljenjem pusta. Kroz sve navedene manifestacije provlači se tradicija, ritualno i mitsko djelovanje što čini Riječki karneval posebnim,¹³⁹ iako su tu navedena ritualna djelovanja novijeg vijeka.

Naime, ritual je obnavljanje i ponavljanje mita ili legendi, a jedan ispitanik smatra da spoj ta dvaju pojmova može doživjeti, ali i živjeti jedino u karnevalskoj povorci.¹⁴⁰ U karnevalu ritualno i mitsko nisu izravno već su neizravno povezani, jedno ne ide bez drugog.¹⁴¹ Primjer koji sam u intervjuu dobila je primjer sa zvončarima – mitsko je da su tjerali zle duhove, a ritualno je način na koji su to radili, a i još uvijek rade ritmičkim gibanjem tijela na kojem je zakačeno zvono koje stvara određeni zvuk kojim su tjerali zle duhove.¹⁴² Mitovi su oduvijek postojali, otkad je čovjeka ima i mitova i raznoraznih vjerovanja. Čovjek je uvijek vjerovao u neka nadaravna bića i u nadnaravne pojave, stoga je kroz svoje rituale, plesove, žrtvovanje i maskiranje to povezivao. Pravjerovanja povezala su se u prošlosti s kršćanskom tradicijom, stoga danas primjerice paleći pusta doživljavamo katarzu po jednom davno prošlom razdoblju.

12.6. Korzo - mjesto sjećanja; da ili ne?

Mišljenja o Korzu kao mjestu sjećanja su podijeljena. Neki smatraju Korzo mjestom sjećanja na Riječki karneval dok drugi odgovaraju suprotno. Naime, jednim dijelom Korzo je možda i postalo mjestom sjećanja, ali više suštine tradicionalnog riječkog karnevala sačuvano je u nekim aktivnostima mimo Korza, primjerice karnevalske aktivnosti u Circollu gdje se organiziraju plesne zabave građanskog tipa.¹⁴³ Naime, cijeli grad i prigrad treba živjeti i živi karneval, ali Korzo je identitet i srce grada Rijeke, i u ovom kontekstu se sažimlju dva identitetna elementa grada.¹⁴⁴ Svakako, Korzo je mjesto najvažnijih događanja u karnevalu, ono je kruna svih

¹³⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

¹³⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom G. K. 30.6.2016.

¹⁴⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016.

¹⁴¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N. 15.7.2016.

¹⁴² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom M. L. 8.7.2016.

¹⁴³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹⁴⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom T. C. 4.7.2016.

dogaćanja u našem kraju prije suđenja „krivcu“, odnosno pustu za sve nedaće. Naime, s obzirom da Riječki karneval postoji i aktivan je već mnogo godina, za stalne sudionike i posjetitelje on postaje mjesto i dio sjećanja, jer karnevalu treba mjesto na kojem će se realizirati.¹⁴⁵ Još jedan razlog koji možemo navesti u prilog tvrdnji zašto je Korzo mjesto sjećanja Riječkog karnevala je taj što je on Rijeci dao posebnu prepoznatljivost. Korzo je jednom riječju - legenda. Njime je prolazila prva organizirana povorka karnevalista. S godinama broj sudionika i grupa se povećavao stoga se ruta morala produžiti, stoga Korzo koje je bitno za grad i koje je njegova „jezgra“ postaje dio sjećanja samih početaka Riječkog karnevala.¹⁴⁶ Nadalje, ostali ispitanici nisu se u potpunosti mogli složiti s time je li Korzo mjesto sjećanja Riječkog karnevala govoreći kako je nespretno nazvati ga mjestom sjećanja, jer tradicionalne grupe i bez Korza imaju svoje rute i običaje, a ono je logično i praktično mjesto održavanja masovnog događanja i turističke promocije. Poput Korza i cijeli centar grada je mjesto održavanja karnevala, a ne sjećanja, jer on i dalje živi.¹⁴⁷ Slijedeći odgovor koji sam dobila od jednog od organizatora manifestacije, je da Korzo nikada neće biti mjesto sjećanja Riječkog karnevala, jer njegovo mjesto održavanja je uglavnom veći dio centra grada, a cilj ovog moderno-urbanog karnevala je da se Rijeka pozicionira ne kao mjesto sjećanja karnevalske tradicije već kao prijestolnica karnevala i karnevalskih događanja.¹⁴⁸ Umjesto mjesta sjećanja, riječko Korzo možemo radije nazvati mjestom iščekivanja Riječkog karnevala, kao njegova nulta točka, mjesto pokazivanja maštovitosti i sposobnosti karnevalskih grupa. Važnost karnevala se ne bi trebala isključivo vezati samo na Korzo, jer na dan Međunarodne karnevalske povorke cijeli grad diše kao jedno.¹⁴⁹

12.7. Politika i karneval

Politika i karneval, to je uvijek zanimljivo pitanje, a kroz karnevalske povorke često se provlače političke teme. Kao što je već spomenuto, običaj izrugivanja pojedincima je stari običaj maškaranoga svijeta, no taj običaj je više lokalnog karaktera. U novije vrijeme izrugivanje određenoj političkoj eliti ili pojedincu iz nje uzima sve više maha, ali ti isti svojim postupcima izazivaju karnevaliste. Za sve nedaće

¹⁴⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N., 15.7.2016. i L. N. 21.7.2016.

¹⁴⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016

¹⁴⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom M. V. 19.7.2016.

¹⁴⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom D. D. 1.7.2016.

¹⁴⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

življenja mora postojati krivac, u ovom slučaju to se odnosi na Pusta, i tako je on uobličen u likovima i imenima trenutno aktualnih političara.¹⁵⁰ Urbani karneval je idealno mjesto za izrugivanje, ismijavanje i ukazivanje na sve aktualne teme “običnih” ljudi, putem maske. slobodni su izraziti društvenu kritiku a da pri tom ne budu kažnjeni s obzirom da se načelno radi o ideji “izvrnutog reda”.¹⁵¹ Nadovezujući se na mitsku podlogu o kojoj je bila riječ, uz nju su političke teme i izrugivanje jedan od najvažnijih segmenata istinske vrijednosti karnevala.¹⁵² Karneval pruža šaljivu mogućnost izricanja mišljenja i kritike. Pored toga što se karneval smatra kao neka vrsta društvenog ispušnog ventila, što je važno sa stajališta kolektivnog zdravlja, on ima i terapeutsku funkciju. No, na Riječkom karnevalu društvena kritika bi trebala biti zastupljena, i ne bi bilo loše da se riječka karnevalska oštrica u tom pogledu učini manje tupom.¹⁵³ U novije vrijeme u pravilu Riječki karneval ne primjećuje veliki broj politički asociranih maski, a više se radi o nekim asocijacijama na redovna dnevna i slična događanja i osobe. On u pravilu većim dijelom predstavlja tradiciju, a u manjoj mjeri grupe asociraju na uopće neka politički asocirana događanja.¹⁵⁴ Nažalost, u našem društvu satira u svakodnevnom javnom životu potpuno je zanemarena i neshvaćena za razliku od Italije, gdje u javnim medijima postoje emisije u kojima se otvoreno šali na račun politike, političara, crkve, svećenika kao javnih djelatnosti, kritizira, ruga i sl. Kod nas u Hrvatskoj jedini prostor za takvu priliku ima karneval i pusni dani gdje se to javno čini bez straha od eventualnih tužbi i sl.¹⁵⁵ Naime, samo jedan ispitanik rekao je da karnevalu treba što manje sirovog politikanstva a što više umjetnosti. Iako je on sam također kroz svoje pusno djelovanje koristio političke teme, sklon je mišljenju da je ipak bolje izbjegavati politiku u karnevalu iz razloga kako je ipak bolje uživati u lijepim i bajkovitim temama nego se baviti politikom koja je sama po sebi nakaradna i vulgarna.¹⁵⁶ No, ipak, većina se slaže kako politika i karneval imaju neraskidivu poveznicu, jer je to suština karnevala. Riječki karneval je manifestacija koja propitkuje, prosuđuje i iznosi na vidjelo sve što je život grada, okolice, države ali i svijeta.

¹⁵⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016.

¹⁵¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom L. N. 21.7.2016.

¹⁵² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N. 15.7.2016.

¹⁵³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹⁵⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom D. D. 1.7.2016.

¹⁵⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom M. V. 19.7.2016.

¹⁵⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

12.8. Cilj karnevala

Svaka organizacija, odnosno manifestacija ima svoj cilj pa tako i Riječki karneval. Njegov cilj je okupiti što više grupa našeg kraja, porukom “Budi što želiš, dođi na Riječki karneval” poslati pozitivnu vibraciju, ljubav i da se svi osjećaju dobrodošlo. Poslati u svijet ljepotu maski i alegorijskih kola i time u konačnosti privući što više posjetitelja. Svi ispitanici složili su se da je cilj odnosno svrha Riječkog karnevala dobra zabava, koja pomaže lakše progurati kroz hladnu zimu, a pruža mogućnost upućivanja vladajućima donekle prihvatljive društvene kritike. Također, prilika je za pražnjenje pritajenih problematičnih energija, ismijavanje negativnosti i gluposti društva, ali i pokazivanja zajedništva te omogućuje druženje, a uz to i očuvanje tradicije. Daje priliku sudionicima biti ono što često ne mogu biti, i prepušta svojim sudionicima da prezentiraju svoje stavove. Cilj zasigurno nije činiti loša djela i neprihvatljivo se ponašati, a ako ih netko učini vrlo brzo bude kažnjen pa čak i isključen iz svoje karnevalske grupe. Isto tako ukoliko i sama grupa ispolji neprihvatljivo ponašanje ili ne poštuje pravila propisana od organizatora bude isključena, odnosno od strane organizatora dobije zabranu sudjelovanja na Riječkom karnevalu iduće godine.

12.9. O djelovanju mase

Kada ljudi žele djelovati oni stvaraju gomile, odnosno mase. Naime, pojedinac može djelovati sam, ali pojedinac uvijek ima istomišljenike koji su motori i mozak grupe, ali imaju i protivnike, a kao dio veće grupacije jači je u izricanju svog mišljenja. Ljudi sudjeluju na ovakvim manifestacijama jer žele biti dio nečega što vole i što podržavaju, što im se sviđa, žele biti dio nečega iz raznih emotivnih, tradicijskih, dnevno-političkih, ekonomskih i inih razloga. Svaki pojedinac želi i ima prirodnu potrebu biti dio kolektiva, makar labavo povezanog, čak ako je to i karnevalska grupa, a to mu osnažuje samopouzdanje pogotovo ako osoba nije snažna individua.¹⁵⁷ No, većina ljudi prisustvuje događaju iz tradicije i običaja, prepuštaju se momentu i dopuštaju da se sve kaže znajući da neće biti kažnjeni za rečeno i učinjeno, a jedan dio se uvijek, čak uzaludno nada da će se viđenim i izrečenim nešto u nekom segmentu ipak promijeniti.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom T. C. 4.7.2016., Marinom Vladić, 19.7.2016. i V. Đ. 30.6.2016

¹⁵⁸ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom M. L. 8.7.2016.

12.10. Je li karneval poganski ritual?

Za vrijeme karnevalskog perioda, često se ljubitelji karnevala susreću s ljudima negativnog stava. Također, sama sam se susretala s ljudima koji karneval, tj. pokladne dane nazivaju poganskim, i da se samim prisustvovanjem štuje Vraga. O toj temi također sam razgovarala sa svojim ispitanicima koji su rekli kako je to mišljenje potpuno pogrešno i neuko, jer je ovakve i puno slobodnije karnevalske proslave upravo definirala u povijesti kršćanska tradicija. Karnevalski običaji našega kraja usko su vezani uz katolički kalendar, a jedna ispitanica kaže kako to mišljenje nije stav Crkve, već neupućenih pojedinaca.¹⁵⁹ Naime, određeni običaji koji se iznose u sklopu programa Riječkog karnevala temelje se na tzv. poganskim običajima i može se kao takvim i dan danas smatrati, no stav Crkve u današnje vrijeme ne može se baš lako shvatiti. Ukoliko Crkva i vjernici imaju stav da je to poganski običaj, vrijeme je da se prilagode vremenu i ljudima koji žive u ovom trenutnom vremenu, jer kao što možemo vidjeti i pratiti, karneval iz godine u godinu ne gubi svoje vjerne pratitelje i sudionike, a to što se karnevalski običaj temelji na nekoliko izdvojenih običaja poganskih karaktera koji su se kao takvi karakterizirali u prošlosti, ne može se karneval automatski generalizirati i proglasiti ga kao takvim.¹⁶⁰ Crkva je nastala na monologu i poznaje samo monolog, a od tuda dolazi nesposobnost razumijevanja drugog i drugačijeg, dogmatska zatvorenost u sebe i stalna oštrica prema drugačijim viđenjima svijeta. Oštrica koja poprima vrlo različite oblike agresije. Karneval ima poganska ishodišta, a to može biti problem samo ako ne priznate valjanim ništa osim kršćanskog, dakle jednog, a prema mišljenju ispitanika to izgleda kao manje-više definicija totalitarne svijesti.¹⁶¹ Crkva 20. i 21. stoljeća jedva da je u stanju ići u korak s vremenom i s promjenama u društvu, ako uopće i ide, stoga joj je lakše stvari definirati dogmom. Prema mišljenju drugog ispitanika, čovjek koji ne voli karneval ne voli ni svoju prošlost, jer karneval je priizašao iz prošlosti i takav čovjek ne bi trebao davati sud o karnevalu. S druge strane, smatra da Crkva i političari danas imaju pozitivniji stav i gledanje na karneval.¹⁶² Nadalje, kako je u karnevalu sloboda govora u svemu i o svemu, na meti se često nađe i Crkva, stoga često vidimo ljude umaskirane u svećenike. Oduvijek se maskiralo u ljude koji su po nečemu posebni i drugačiji, posebno se

¹⁵⁹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom T. C. 4.7.2016., Marinom Vladić, 19.7.2016.

¹⁶⁰ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom D. D. 1.7.2016.

¹⁶¹ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹⁶² Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom A. Š. 12.7.2016.

maskiralo u ljude koji nose uniforme npr. u dimnjačare, policajce, liječnike pa tako i u svećenike. Imitira se, ismijava “drugost”, a to je i jedna od karakteristika karnevala.¹⁶³ Svećenici su dio društva i zajednice, a Crkva javna ustanova koja je podložna kritici društva, stoga je neophodno da postanu tema koju karnevalska praksa kritički obrađuje, jer u karnevalu nitko nije u povlaštenoj poziciji.

12.11. Postoje li sličnosti Riječkog karnevala s političkom povorkom za Dan sjećanja?

Na kraju, neizbježno pitanje za ispitanike bilo je mogu li naći ikakvu usporedbu i sličnost karnevalske povorke s povorkom u Vukovaru za Dan sjećanja, a odgovori su bili raznoliki.

Naime, sličnost u organizaciji postoji, ali razlike su bitne a k tome i velike. Svaka povorka ima svoj ritual i ponavlja se svake godine, i tu nalazimo sličnosti. Kroz jednu povorku izražava se poštovanje i sjećanje određenih događaja, dok se kroz drugu simbolizira buđenje novog života prirode, prestanak zime, slavi se zadovoljstvo i druženje. Sličnost u obje povorke je ta što obje simboliziraju obilježavanje nekog društvenog događanja važnog za zajednicu.¹⁶⁴ Politika je neka vrsta karnevalske aktivnosti, u smislu igre skrivenih pravih lica. No, za razliku od politike, karneval nema potrebe skrivati stvarne ciljeve pa u tom pogledu ima pretpostavku biti moralno superiorniji.¹⁶⁵ Većina ispitanika nije navelo nikakve sličnosti navodeći kako one ni ne postoje. Karneval sam po sebi priželjkuje i slavi plodnost, kroz svoje rituale želi odagnati nesreće, smrt, bolest, glad i neimaštinu. Ljudi kroz karneval žele dobro i osjećaju se ugodno na njemu samome ako se gleda samo povorka. S druge strane, povorka na Dan sjećanja iskazuje poštovanje prema žrtvama rata, boli i patnji. Same žrtve su rezultat monstrumskog ponašanja ljudi koji su zatrovani zlom. Karneval nudi svijetlo, dok povorka Dana sjećanja prolazi u boli i tami, stoga, sličnosti nema.¹⁶⁶

Nadalje, u ovom kontekstu karneval ne bi trebalo vezivati uz politiku niti mu davati politički prizvuk, jer ove dvije povorke nisu istovrsne manifestacije. Danas i crkvene procesije znaju imati politički prizvuk jer i svećenik često s oltara zna prizvati pojedince koji se bave javnim djelatnostima umjesto da se bave duhovnim životom

¹⁶³ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanicom L. N. 21.7.2016.

¹⁶⁴ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. R. 5.7.2016. i T. C., 4.7.2016.

¹⁶⁵ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom V. Đ. 30.6.2016.

¹⁶⁶ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. F. 13.7.2016.

vjernika.¹⁶⁷ Za neke je ova usporedba čak i uvredljivog prizvuka, jer kranevalska zabava je, kako smo već napomenuli, ma tragu zabave, njegovanje baštine, kritike, satire društva i to sve kroz veselje, dok je povorka za Dan sjećanja izražavanje pieteta prema žrtvama ratnog nasilja. Kao zaključak na ovu temu možemo reći kako svaka manifestacija, u ovom slučaju povorka izrasta iz nečega, iz neke potrebe kako bi se nešto očuvalo, a time svaka povorka ima svoju poruku i to je jedina sličnost u ove dvije manifestacije.

¹⁶⁷ Informacija dobivena iz intervjua s ispitanikom I. N. 15.7.2016.

13. ZAKLJUČAK

Svi navedeni događaji, tradicije i oblici očuvanja baštine koji su u ovom radu navedeni imaju značaj za njihova mjesta, ali i za Hrvatsku. Bogatstvom i čuvanjem svoje tradicije i obnavljanjem tih ritualiziranih događaja dokazujemo da smo zemlja bogate tradicije koja čuva i njeguje kulturnu baštinu. Svako mjesto ima svoj običaj, tradiciju ili ritual koji ima poseban značaj za njegove stanovnike i koji mu daje „dušu”, jer poštivanjem tradicije poštujemo svoje pretke koji su nam te običaje i prenijeli. Tradiciju i rituale održavamo kako bi živjelo sjećanje na pretke i nekadašnji način života, koristeći ih pri tom u promidžbi turističkih destinacija na Kvarneru.

Karneval je red ali i kaos, dva konfliktna pojma nalaze simbiozu i zajednički jezik te očito dobro funkcioniraju. Da nema ljudi ne bi bilo ni karnevala, stoga na temelju svega najveće svjetlo treba baciti na sve ljude koji se trude da svi običaji koji su u radu navedeni ne zamru i ne zaborave se. Vrijednosti Riječkog karnevala potvrđuju se iznova iz godine u godinu, a kako je on orijentiran na odnos društva i pojedinca postao je i društveno prihvaćena manifestacija njezine kritike.

Kako je u radu bilo govora i o masama, zaključuje se da iako kroz godinu ljudi trpe manipulacije od vlasti, u karnevalu to zasigurno nije slučaj. Maškare komuniciraju kroz metafore, red, mir ali i konflikt i rituale kojima se izražavaju vrijednosti i stavovi vezani uz društvene promjene.¹⁶⁸ Ono što ne smijemo zaboraviti jest to da su identiteti i sjećanja podložni promjenama kroz povijest i vrijeme, a glavni akteri tih promjena uglavnom su mediji i politika, dvije struje koje konstruiraju stvarnost na način koji je trenutno njima prihvatljiv. Karneval i politika uvijek će biti dvije isprepletene struje, a politika je karnevalu nepresušni izvor ideja. Kako je već rečeno da je karneval kritika društva to najbolje vidimo kroz, u radu već spomenute teme maski i alegorijskih kola, transparente i natpise, parole i uzrečice, tu su i mediji, plesovi pod maskama, Dječja i Međunarodna povorka, Maškarani rally Pariz-Bakar, a na poslijetku tu i je mesopusna lutka koja spaljivanjem plaća za sve loše situacije. Kroz to se nazire simbolika paleži i rješavanja svega negativnoga, ponovno rođenje kako bismo oslobođeni krenuli u nove pobjede, dalje kroz život.

Temeljem osvrta na vizualne elemente koji su obrađeni, zaključuje se da svaki karneval svake godine ima drugačiju priču i nosi određene poruke, a ovisno o događajima koje su obilježile život ljudi kroz protekli period.

¹⁶⁸ Supek, O., *Karneval u Vinogorju*. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol.25 No.1 Ožujak 1988.

Ljudi su se od pamtivjeka maskirali, želeći na taj način ovladati mističnim utjecajima prirode na njihov život te zaštititi sebe, svoje najbliže, kao i svoju imovinu. U toj težnji okupljali su se te zajednički djelovali, crpeći na taj način snagu mase i stvarajući kulturu sjećanja. Kroz stoljeća njihov se način reagiranja na svijet i društveno-političke situacije mijenjao sukladno mijenjanju društva i svijeta u kojem su živjeli. Tako su se razvila dva tipa karnevala, tradicionalni u ruralnim sredinama čiji se izričaj nije puno mijenjao kroz stoljeća, kao i urbani karneval u gradskim sredinama u kojima su pojedine grupe ljudi, koji su pripadali različitim slojevima društva, kroz masku izražavali svoj stav na društveno-političku situaciju u kojoj su živjeli. S obzirom da su se termini karnevalskog perioda poklapali s religijskim kalendarom, crkva je to tolerirala, iako se nije nikada otvoreno očitovala i iznijela stav o karnevalu, nego je suptilno odašiljala poruke i utjecala na ponašanje svojih vjernika. Politika je u raznim periodima i društveno-političkim ustrojstvima različito gledala na karneval, nastojeći ga raznim uredbama kontrolirati, propisujući način ponašanja, maskiranja i sl. U vrijeme socijalizma karneval se je nastojalo zatrti, jer je zbog perioda u kojem je održavan bio povezan s religijom, što je sa socijalističkim i komunističkim društvenim uređenjem bilo nespojivo, koje je u osnovi bilo ateistično. No, karneval je preživio te je kroz godine našao novi način na koji će se prezentirati, prilagođavajući se svim društveno-političkim uređenjima.

14. POPIS LITERATURE

- Assmann, J.: *Kulturno Pamćenje: Pismo, sjećanje i Politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Biblioteka Tekst; 2005.
- Dmitrović, S.: *Riječki karneval*. Rijeka: Bibliotheca Civica; 1995.
- Dmitrović, S., Mrkić-Modrić, S.: *Rijeka Carnival; Riječki karneval*. Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke; 2013.
- De Canziani Jakšić, T. *Morčić riječki specijalitet*. Rijeka: Grafem d.o.o. Rijeka – Fiume; 2004.
- Klaić, B.: *Riječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod NH; 1984.
- Lozica, I. 2007. Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol.44 No.1 Lipanj 2007.
- Lozica, I. 2007. *O karnevalu: diverzija, kohezija, opseno i mitsko*, Dani Hrvatskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.33 No.1 Svibanj 2007.
- Lozica, I. 1988. *Inscenacija običaja kao kazališna predstava*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vo.Special Issue No.2 Lipanj 1988.
- Lozica, I., Rajković, I., Supek-Zupan, O. 1985. *Poklade – multimedijalna projekcija zavoda za istraživanje foklora*, Dani hrvatskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.2 No.1 Travanj 1985. str 537-538
- Mišetić, A.: *Gradski rituali: Retradicionalizacija društvenog života u hrvatskim gradovima nakon 1990*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; 2004.
- Nikočević, L.: *Zvončari i njihovi odjeci*. Novi Vinodolski, Zagreb, Pazin: Naklada Kvarner; Institut za etnologiju i folkloristiku; 2014.
- Nora, Pierre: *Između pamćenja i historije*. Problematika mjesta. Kultura pamćenja i historija, ur. M. Brkljačić i S. Prlenda. Zagreb: Golden marketing, 2006.

- Rihtman-Auguštin, D. 1992. *O konstrukciji tradicije u naše dane: Rituali, simboli i konotacije vremena*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol.29 No.1 Rujan 1992.
- Skupina autora: *Riječki karneval; Carnival of Rijeka*. Rijeka: Adamić; 2003.
- Skupina autora: *Welcome to Rijeka*, broj/issue 1, Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke; 2010.
- Skupina autora: *Welcome to Rijeka*, broj/issue 3, Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke; 2011.
- Skupina autora: *Welcome to Rijeka*, broj/issue 6, Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke; 2012.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 2, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2004.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 3, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2005.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 4, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2006.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 5, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2007.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 6, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2008.
- Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, broj 10, Senj: Hrvatska udruga karnevalista; 2012
- Šepić-Bertin, F.; *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare. Mesopusni običaji kastavštine i okolice*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka; 1997.
- Žanić, M. 2007. *Važnost rituala u poslijeratnom razdoblju: Primjer Vukovara*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Vol.X No.19 Lipanj 2007.

15. POPIS IZVORA

- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Mit>, posjećeno 21.6.2016.
- www.koprivna.com, posjećeno 9.6.2016.
- www.rijekadanas.com, posjećeno 20.6.2016.
- www.sloboda.hr, posjećeno 20.6.2016.
- <http://www.dw.com/bs/karnevalske-%C5%A1ale-da-ali-ne-na-ra%C4%8Dun-isla-mizma-i-terorizma/a-18260167>, pogledano 24.6.2016.
- <http://ba.voanews.com/a/a-37-a-2003-02-28-14-1-86163822/1171444.html>, posjećeno 6.8.2016.
- <http://ba.voanews.com/a/pokretne-pozornice---kljuna-atrakcija-njuorlinkog-karnevala-mardi-gras-139880563/691707.html>, posjećeno 6.8.2016.
- http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/10_EAP_ristivojevic_-_bahtin_o_karnevalu.pdf, posjećeno 4.3.2016.
- <http://www.zarez.hr/clanci/nit-je-vas-nit-je-nas-nosi-ga-vraze-kamo-znas>, posjećeno 3.5.2016.
- http://www.novolist.hr/Zivot-i-stil/Zanimljivosti/Katolicka-crkva-i-svjetovna-vlast-ipak-nisu-uspjeli-slomiti-karnevalski-duh?meta_refresh=true, pogledano 29.6.2016.
- http://www.nytimes.com/2016/06/01/world/europe/patum-catalonia-secession-berga-spain.html?emc=edit_tnt_20160531&nid=14258115&ntemail0=y&r=0, posjećeno 1.6.2016.
- <http://www.24sata.hr/lifestyle/tajne-praznovjerja-sto-znaci-puhanje-svjecica-nazdravlje-479596> pogledano 3.8.2016.
- <http://www.velikabritanija.net/2013/03/09/kraljica-viktorija/> pogledano 3.8.2016.
- <http://www.matica.hr/vijenac/390/Karneval%20je%20montirani%20proces/>, pogledano 11.6.2016.
- <http://www.bastabalkana.com/2012/04/drustvo-spektakla-ili-kako-se-laz-prizora-i-glamuroznih-obecanja-utvrđuje-u-svesti-ljudi-umesto-istine/>, pogledano 7.4.2016.
- <http://www.trsat-svetiste.com/sedamstoljeca.htm>, posjećeno 21.6.2016.
- http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_5_a.html, posjećeno 21.6.2016.
- <http://www.fiuman.hr/kako-je-nastao-legendarni-rijecki-morcic/>
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Dari>, posjećeno 30.8.2016.

16. POPIS SLIKA

- Slika 1: Paljenje pusta na moru, str. 10.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 2: Gay parada u Zagrebu 11.lipnja 2016. str. 12.; Izvor: www.sloboda.hr
- Slika 3: Gay parada u Zagrebu 11.lipnja 2016. str. 12.; Izvor: www.sloboda.hr
- Slika 4: Karnevalska povorka koja se kretala preko Korza, str. 19.; Izvor: www.visitrijeka.hr
- Slika 5: Humanitarni karnevalski ba,l str. 20.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 6: Hrvatska u banani, str. 23.; Izvor: www.google.hr
- Slika 7: Plakat Riječkog karnevala, str. 28.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 8. Čaća se vraća, str. 29.; Izvor: www.google.hr
- Slika 9: Parodija na Zdravka Mamića i HNS, str. 29.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 10: Mr. Bean, str. 30. ; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 11: The Mask, str. 30.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 12: Promidžbeni materijal Riječkog karnevala 2016., str 31.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 13: Lažni dogovori političara (s figom), str. 34.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 14: Riječki morčići, str. 44.; Izvor: Arhiva Turističke zajednice grada Rijeke
- Slika 15. Zametski zvončari, str.47.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr
- Slika 16. Halubajski zvončari, str.48.; Izvor: www.rijecki-karneval.hr